

PETRUS ZOLNAY

Disputatio ethica de virtutibus
homiliticis. Comitatus, veracitate
et urbanitate.

PETER ZOLNAY

Etická dišputa o homiletických
cnostiach. O láskavosti, pravdovravnosti
a duchaplnosti.

Edidit · Preložila KATARÍNA KARABOVÁ

OPERA
LATINO·SLOVACA
ELECTRONICA

O B S A H

ÚVOD	5
------------	---

DISPUTATIO ETHICA DE VIRTUTIBUS HOMILITICIS. COMITATE, VERACITATE ET URBANITATE. QUAM DIVINA ADIUVANTE GRATIA IN ILLUSTRIS ROSEBERGENSI GYMNASIO SUB PRAESIDIO D[OMINI] IOHANNIS KUSERAE, EIUSDEM GYMNASII DIRECTORIS SUPREMI	18
PRAELOQUIUM	24
MEMBRUM PRIMUM COMPLECTENS THESES SELECTIORES	26
MEMBRUM SECUNDUM SUBMINISTRANS CANONES LUCIDIORES	38
MEMBRUM TERTIUM INSUANS QUAESTIONES UTILIORES	44
PRO UBERIORI COLLOQUENDI MATERIA ADIICIEMUS HAEC COROLLARIA ..	66
EPIGRAMMA	68

ETICKÁ ROZPRAVA O HOMILETICKÝCH CNOSTIACH, O LÁSKAVOSTI, PRAVDOVRAVNOSTI A DUCHAPLNOSTI, KTORÚ S POMOCOU BOŽEJ MILOSTI VEREJNE PREDNIESOL NA SLÁVNOM RUŽOMBERSKOM GYMNÁZIU PETER ZOLNAY POD ZÁŠTITOU JÁNA KUČERU, NAJVZNEŠENEJŠIEHO RIADITEĽA TOHTO GYMNÁZIA	19
PREDHOVOR	25
PRVÁ ČASŤ ZHRNUTIE VYBRANÝCH TÉZ	27
DRUHÁ ČASŤ POSKYTUJÚCA JASNÉ PRAVIDLÁ	39
TRETIA ČASŤ ZHRŇUJÚCA POTREBNÉ OTÁZKY	45
KVÔĽI PODNETU PRE HLBŠIU DISKUSIU PRIDÁVAME TIETO ZÁVERY	67
EPIGRAMY	69
EDIČNÁ POZNÁMKA	71
BIBLIOGRAFIA	73

Recenzenti:

prof. PhDr. Vasil Gluchman, CSc.

prof. PhDr. Daniel Škoviera, PhD.

PhDr. Tomáš Klokner, PhD.

Jazyková korektúra: Miriam Kuracinová Valová

© Mgr. Katarína Karabová, PhD.

© Katedra klasických jazykov FF TU v Trnave, 2021

ISBN 978-80-568-0453-7

Táto publikácia je čiastkovým výstupom z vedeckého grantu VEGA č. 1/0749/20 s názvom Univerzita ako stredisko vedeckého bádania. Obraz vedeckej úrovne historickej Trnavskej univerzity (1635–1777) v dizertáciách a odbornej literatúre z produkcie jej tlačiarne.

Ú V O D

Univerzity a vo všeobecnosti vzdelávacie inštitúcie sú od svojho vzniku tým miestom, kde sa slobodný duch rozvíja a tvorí v intenciách vedeckých poznatkov a teórií. Okrem toho vždy poskytovali a poskytujú vynikajúci priestor pre prezentáciu nových myšlienok, objavov a vynálezov, ich uvedenie a obhajobu, pričom sú často podrobené prísnej kritike, ktorá nemá za cieľ zahatať nové objavy, ale robiť veci lepšimi a pohýnať ich vpred. Svedkom takéhoto postupu nie sme len v súčasnosti, ale jeho dominantné črty sledujeme už v minulosti, v prostredí najstarších slovenských vzdelávacích inštitúcií. Medzi nimi celkom určite musíme vyzdvihnúť dve jezuitské univerzity, ktoré vznikli s odstupom niekoľkých rokov v 17. storočí. Počas existencie historickej Trnavskej i Košickej univerzity vznikli početné odborné dizertácie z mnohých oblastí (teológia, filozofia, medicína, právo atď.), ktorých obhajobou ich autori ukončovali štúdium a získavali príslušný titul. A tak usudzujeme, že v rámci novolatinského slovenského písomníctva mali takéto typy záverečných prác svoje neodškriepiteľné miesto. Tieto dizertácie či dišputy boli často vydávané vo formáte drobného zošita s výrazne vytlačeným titulom a menom skúšajúceho, neraz i s básnickým apendixom, o ktorý sa postarali priatelia alebo spolužiaci samotného autora.¹ Vo veľa prípadoch sa nám tieto práce zachovali v historických knižniciach či archívoch dodnes, a tak máme vynikajúcu príležitosť skúmať ich, analyzovať po obsahovej, odbornej aj lingvistickej stránke, a aj ich prostredníctvom sledovať vývoj vedeckého bádania na Slovensku v minulosti.

¹ PRAŽÁK, Albert: *Dějiny slovenské literatury. I. Od nejstarších časů do nové doby*. Praha, 1950, s. 179.

Ako budeme mať možnosť vidieť, nemuseli to však byť len univerzity, kde sa týmto spôsobom obhajovali predkladané tézy.

Predpoludním 27. augusta v roku 1642 predniesol Peter Zolnay svoju dizertáciu na gymnáziu v Ružomberku.² Išlo o etickú rozpravu na tému troch homiletických cností, ktoré sa prejavujú v styku s ľuďmi. Skúšajúcim bol v tomto prípade Ján Kučera, rektor ružomerského gymnázia, ktorý je považovaný za jedného z najvýraznejších vzdelancov a polemikov svojej doby. Sám je autorom niekoľkých vedeckých dišpút, ktoré mu vyšli tlačou v levočskej kníhtlačiarni. Peter Zolnay venoval svoje dielo otcovi, menovcovi, ktorý v tom čase pôsobil ako príseďiaci stoličného súdu vo Zvolene. Pozornosť pri prednáške pritom Zolnay zameral na cnosti rečnickeho prejavu – láskavosť (*comitas*), pravdovravnosť (*veracitas*) a duchaplnosť (*urbanitas*). Rešpektoval pritom charakter takýchto prác a svoje dielo uviedol po štylistickej stránke vyvíbeným predhovorom, kde, ako sám hovorí, chce bojovať trojitou kopijou – kopijou láskavosti (*lancea comitatis*), kopijou pravdovravnosti (*lancea veracitatis*) a kopijou duchaplnosti (*lancea urbanitatis*). Predhovoru ešte predchádza v podobnom duchu ladené venovanie, ktorého recipientom, ako sme už vyššie spomenuli, bol autorov otec.

Už samotné venovanie i predhovor dávajú tušiť, že pôjde o rýdzo vedecký text a jeho serióznosť bude podčiarknutá názormi filozofických autorít, predovšetkým z obdobia staroveku. Dizertácia je rozdelená do troch častí – z nich prvá prezentuje vybrané tézy, v rámci ktorých autor detailne špecifikoval každú z troch cností; druhá sa pokúša

² ZOLNAY, Peter: *Disputatio ethica de virtutibus homiliticis. Comitatus, veracitate et urbanitate. Quam divina adiuvente gratia in illustri Rosebergensi gymnasio sub praesidio d[omi]ni Iohannis Kuserae, eiusdem gymnasii directoris supremi. Publice ventilanda exhibet Petrus Zolnay junior, ad diem 27. Augusti, horis ante et pomeridianis. Leutschoviae, e typographeo Laurentii Breweri. Anno Domini M.DC.XLII. Leutschoviae, 1642.*

o akúsi syntézu v oblasti pertraktovanej látky; tretia, najobsiahlejšia, formou otázok a odpovedí sprostredkúva možné nuansy jednotlivých cností, ktoré skutočne vnímavý a precízny bádateľ nemôže opomenúť. Pozrime sa teda skôr, ako si detailnejšie všimneme zatiaľ len v krátkosti a základných kontúrach predstavený novolatinský text, na názory a postoje skorších učencov k problematike rečnických cností.

Ludské cnosti a neresti zo starovekých učencov definoval azda najpodrobnejšie Aristoteles vo svojom diele *Etika Nikomachova*. Veľkú pozornosť pritom venoval nielen ich detailnej charakteristike a opisu, ale zameral sa predovšetkým na prejavy týchto charakterových vlastností a tiež vynaložil veľké úsilie na to, aby pri každej cnosti či neresti našiel jej funkčný náprotivok. Najskôr však, samozrejme, v intenciách svojho filozofického zmysľovania definoval blaženosť a jej nevyhnutnosť pre človeka, pričom zdôraznil najmä to, že blaženosť je akási činnosť duše v zmysle dokonalej cnosti a pre lepšie pochopenie podstaty blaženosti musíme skúmať, čo je cnosť.³ Po tom, ako určil podstatu cnosti, dospel tento významný grécky filozof k mienke, že cnosť je strednosť, pretože mieri k stredu ako cieľu.⁴ Aristoteles celkom prirodzene nenecháva bez povšimnutia pri výpočte mravných cností⁵ ani láskavosť, pravdovravnosť a duchaplnosť. Sám ich bližšie určuje ako cnosti v spoločenskom styku. I tu vymedzuje najskôr stred, a to tým, že poukáže na dva protipóly necností pri styku s ľuďmi, keď sa jedni zdajú lichotníkmi, pretože všetko chvália a neodporujú nič-

³ ARISTOT. *Nic. Eth.* 1102 a: ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν, περὶ ἀρετῆς ἐπισκεπτέον ἂν εἴη: τάχα γὰρ οὕτως ἂν βέλτιον καὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας θεωρήσοιμεν. V slovenskom preklade ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. Preložil Július Špaňár. Bratislava, 1979.

⁴ ARISTOT. *Nic. Eth.* 1106 b: μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστικὴ γε οὔσα τοῦ μέσου.

⁵ GOTTLIEB, Paula: Aristotle Nicomachean Ethics. In: SHAND, John (ed.): *Central Works of Philosophy*. Vol. 1. Chesham, 2005, s. 46–68.

mu, na rozdiel od tých druhých, ktorí sa nazývajú nevrlymi a svárli-
vými, lebo vo všetkom odporujú a nestarajú sa, či budú príjemnými.⁶
Ako prvú cnosť pri styku s ľuďmi spomína Aristoteles vlastnosť, kto-
rá sa podobá priateľstvu. Líši sa však od neho tým, že je bez silnejšieho
citu a lásky k osobám, s ktorými sa stýka.⁷ Aj vzhľadom k ďalším cha-
rakteristikám, ktoré Aristotelov text ponúka, sa dostávame k definícii
prvého pojmu, ktorý si hodláme v našej štúdií všimnúť bližšie, a ním je
láskavosť. Človek, ktorý disponuje touto vlastnosťou, sa podľa Aristo-
tela bude usilovať o to, aby druhých nezarmucoval, ale skôr obveselo-
val. Takýto človek má teda na mysli vždy ľudské dobro. Pravdovravný
človek je u Aristotela definovaný ako ten, ktorý povie pravdu za kaž-
dých okolností a lži sa vystríha ako čohosi nemravného.⁸ Protikladom
pravdovravného človeka je človek vystatovačný, ktorý sa však vedo-
me rozhodol pre vystatovanie. So spoločenským stykom úzko súvisí
aj otázka zábavy. Zdá sa, že to si dobre uvedomoval aj Aristoteles, keď
v spomínanom spise potvrdil, že v ľudskom živote sa strieda odpoči-
nok so zábavou, ktorá je spojená s veselým vtipkovaním. Aké by však
malo byť správanie sa ľudí pri takomto spoločenskom styku, aby bol
primeraný? Odpoveď nachádzame v slušnosti a vtipnosti, ktorú má
mať človek držiaci sa v žartovaní stredu. Podľa Aristotela totiž len lu-

⁶ ARISTOT. Nic. Eth. 1126 b: ἐν δὲ ταῖς ὁμιλίαις καὶ τῷ συζῆν καὶ λόγων καὶ πραγ-
μάτων κοινωνεῖν οἱ μὲν ἄρεσκοὶ δοκοῦσιν εἶναι, οἱ πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐπιανοῦντες καὶ
οὐθὲν ἀντιτείνοντες, ἀλλ' οἰόμενοι δεῖν ἄλποιοι τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἶναι: οἱ δ' ἐξ ἐναντί-
ας τούτοις πρὸς πάντα ἀντιτείνοντες καὶ τοῦ λυπεῖν οὐδ' ὅτι οὖν φροντίζοντες δύσκολοὶ
καὶ δυσέριδες καλοῦνται.

⁷ ARISTOT. Nic. Eth. 1126 b: διαφέρει δὲ τῆς φιλίας, ὅτι ἄνευ πάθους ἐστὶ καὶ
τοῦ στέργειν οἷς ὁμιλεῖ.

⁸ ARISTOT. Nic. Eth. 1127 b: ὁ γὰρ φιλαλήθης, καὶ ἐν οἷς μὴ διαφέρει ἀληθεύων,
ἀληθεύσει καὶ ἐν οἷς διαφέρει ἔτι μᾶλλον: ὡς γὰρ αἰσχρὸν τὸ ψεῦδος εὐλαβήσεται,
ὅ γε καὶ καθ' αὐτὸ ἠύλαβεῖτο.

dia, ktorí žartujú s taktom, sú považovaní za obratných spoločníkov.⁹
Pri vytýčení protikladov k tejto vlastnosti sa v Etike Nikomachovej
spomínajú ľudia prekračujúci mieru v žartovaní, ktorí sa podobajú ša-
šom a grobianom,¹⁰ a tiež sa z textu môžeme dozvedieť, že nevzdelaný
a drsný človek nie je schopný takéhoto spoločenského styku.¹¹

Na základe ukážok z Aristotelovho filozofického diela je možné
pozorovať, že otázka ľudských cností a nerestí pri styku s ľuďmi pred-
stavuje skutočne bohatú látku pre hlbšie spoznanie vnútra človeka,
jeho pohnútok a pochopenie ľudského konania s dôrazom na morálne
či nemorálne impulzy jednotlivých typov ľudí. Celkom logicky preto na-
chádzame záujem o túto látku aj u neskorších učencov, ktorí síce z Aris-
totela vychádzali, snažili sa však pritom jeho myšlienky transformovať
vzhľadom na svoje sociálne prostredie a dobu, v ktorej pôsobili.

V dejinách rímskej literatúry sme svedkami zvýšenej pozornosti
venovanej najmä tretej z pertraktovaných cností – duchaplnosti (*ur-
banitas*). Snahu o sprostredkovanie tohto pojmu nachádzame naprí-
klad v Plautovej komédii Trojgroš (*Trinummus*) o roztopašnom mladí-
kovi, ktorý v neprítomnosti otca takmer vyšiel na mizinu a zachránila
ho len dobromyseľná leš.¹² Tu je však adjektívum *urbanus* prezento-
vané v inej konotácii, pretože slovami starca Megaronida sa zvyknú *ci-
ves urbani* nazývať elegáni.¹³ Podobne je človek s týmto prívlastkom
spomínaný v Komédii o strašidle (*Mostellaria*), kde jedna z hlavných

⁹ ARISTOT. Nic. Eth. 1128 a: οἱ δ' ἐμμελῶς παίζοντες εὐτράπελοι προσαγορεύ-
ονται, οἷον εὐτροποι.

¹⁰ ARISTOT. Nic. Eth. 1128 a: οἱ μὲν οὖν τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλοντες βωμολόχοι
δοκοῦσιν εἶναι καὶ φορτικοὶ, γλιχόμενοι πάντως τοῦ γελοίου, καὶ μᾶλλον στοχαζόμε-
νοι τοῦ γέλωτα ποιῆσαι ἢ τοῦ λέγειν εὐσχήμονα καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκωπτόμενον.

¹¹ ARISTOT. Nic. Eth. 1128 b: ὁ δ' ἄγροικος εἰς τὰς τοιαύτας ὁμιλίας ἀχρεῖος:
οὐθὲν γὰρ συμβαλλόμενος πᾶσι δυσχεραίνει.

¹² CONTE, Gian Biagio: Dějiny římské literatury. Praha, 2003, s. 61.

¹³ PLAUT. Trin. I, 202: „urbani assidui cives, quos scurras vocant.“

postáv, otrok Grumio, oslovuje s istou dávkou irónie týmito slovami otroka Trania: „Ty mešťan, zaiste džentlmen, miláčik ľudu, ty mi tu vyhadzuj na oči vidiek.“¹⁴ Za obidvomi týmito príkladmi celkom zreteľne cítiť grécky vplyv s prihliadnutím k tomu, že v tomto období *urbs* a *urbanus* odkazovalo na Rím a jeho obyvateľa, naproti tomu výraz *rusticus* malo podobnú konotáciu ako *bardus*, teda jeho použitie súviselo s hlúpostou a tuposťou.¹⁵

Z latinských autorov je však potrebné všimnúť si predovšetkým Cicerona a Quintiliana, ktorí vo svojej spisbe podrobujú *urbanitas* hlbšej analýze a pokúšajú sa o presnú identifikáciu tohto pojmu s viacerými jeho konotáciami.¹⁶ V čase Ciceróna sa používa pojem *urbanus* pravidelne v súvislosti s humorom. V prvom storočí po Kr. sa však stretávame s mierne modifikovaným významom slova *urbanitas*, ktoré značí zdvorilosť. Quintilian už *urbanitas* definuje z pohľadu reči, keď sa v spôsobe použitia slov a využitím súzvuku poukazuje na akúsi príchuť mesta a je z nej badať skrytú učenosť.¹⁷ Je teda zrejmé, že posun v priebehu niekoľkých storočí vo význame tohto slova znamenal výrazný posun v chápaní *urbanitas* ako rečníckej cnosti. V negatívnom zmysle nájdeme *urbanitas* v Tacitových Dejinách (*Historiae*), kde sa spomína v zmysle nevhodného vtipkovania obyčajných ľudí, ktorí

¹⁴ PLAUT. Mos. I, 15: „Tu urbanus vero scurra, deliciae populi, rus mihi tu obiectas?“

¹⁵ RAMAGE, S. Edwin: Early Roman Urbanity. In: *The American Journal of Philology*, 81, 1960, č. 1, s. 67.

¹⁶ Cf. RAMAGE, S. E.: Urbanitas: Cicero and Quintilian, a Contrast in Attitudes. In: *The American Journal of Philology*, 45, 1963, č. 4, s. 390–414.

¹⁷ QUINT., Inst. 6, XVII: „Nam et urbanitas dicitur, qua quidem significari video sermonem praeferentem in verbis et sono et usu proprium quendam gustum urbis et sumptam ex conversatione doctorum tacitam eruditionem, denique cui contraria sit rusticitas.“

sa dostali medzi vojakov a svojím konaním vyvolali roztržku.¹⁸ Osobitne vnímajú pertraktované pojmy aj neskorší autori antického stáročia.

V prostredí stredovekého písomníctva sa v rámci učnosti a rétoriky stretávame predovšetkým s tendenciou poukazovania na dômyselné kazateľské techniky. Napriek tomu, že v tomto období vzniklo viacero skutočne výnimočných diel z oblasti rétoriky, mnohé z nich sú v službách školskej vzdelanosti, a poskytujú tak skôr koncepciu elementárnych poznatkov, ktoré v spojení s predpokladanými znalosťami absolventa trívia a kvadrívia prezentujú istý ucelený systém vzdelanosti. Stredoveká rétorika preberá systém od svojej staršej sestry, a tak i v tomto období sa v rétorickej teórii stretávame s piatimi hlavnými časťami rétoriky ako náuky – *inventio*, teda nachádzanie látky, *dispositio* ako usporiadanie materiálu, *elocutio* v zmysle výrazu, *memoria* zapamätanie si a *actio* ako predvedenie, resp. prednes. Stredovekému teoretikovi nie sú proti vôli ani tri druhy reči: *genus iudiciale*, *genus deliberativum* a *genus demonstrativum*.¹⁹ V podobnom členení napísal Kassiodorus časť svojho diela Základy duchovných a svetských disciplín (*Institutiones divinarum et saecularum litterarum*), kde v druhej časti tlmočí koncepciu uceleného vzdelania v rámci *septem artes liberales* a v rámci disciplín trívia kladie rétoriku na druhé miesto hneď za gramatiku.²⁰ Aj jeden z najvýraznejších učencov stredoveku Izidor zo Sevilly napísal druhú knihu svojho kompendia *Etymologiarum sive originum libri XX* v štruktúre analogickej k starovekým rétorikám. Okrem iného tu charakterizuje dispozíciu reči v jej tradičných štyroch častiach: *exordium* (úvod), *narratio* (roz-

¹⁸ TAC., H., 2, 88: „... vernacula utebantur urbanitate...“

¹⁹ CURTIUS, Ernst Robert: *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha, 1998, s. 80.

²⁰ KRAUS, Jiří: *Rétorika v evropské kultuře*. Praha, 1998, s. 72.

právanie), *argumentatio* (argumentácia), *conclusio* (zhrnutie, záver).²¹

V súvislosti s našou témou sa javí za hodné spomenutia viacero diel, v nijakom z nich však nenájdeme celistvú pasáž s poznatkami smerujúcimi k trom homiletickým cnostiam. Na tomto mieste spomeňme však aspoň Alkuinovo dielo *Dialogus de rhetorica et virtutibus sapientissimi Regis Karli et Albini Magistri*, ktoré je považované za prakticky orientovanú učebnicu rétoriky.²² Podobne ako v inom svojom diele *Ars grammatica* aj tu si vybral Alkuin dialóg ako osvedčený spôsob poučania o najrôznejších oblastiach rétoriky. Zmenilo sa len obsadenie, kým v *Ars grammatica* diskutuje bližšie neurčený študent s učiteľom v *Dialogus de rhetorica* prebieha rozhovor medzi Karolom Veľkým a Majstrom Albinom, ktorým nie je nik iný ako autor diela Alkuin. Hoci ide z formálneho hľadiska o veľmi podobné diela, aspoň na prvý pohľad, rozdiel môžeme vnímať v ich pedagogickom kontexte. Kým pri rozhovore anonymného študenta je strojca dialógu v postave učiteľa jasný, v debate Karola Veľkého s Alkuinom môžeme nadobudnúť pocit, že nie vždy je Alkuin ten, kto vedie svojimi sentenciami rozhovor v tých intenciách, v akých ho chce mať.²³

Ak sa pozrieme na chápanie skúmaných cností o pár storočí neskôr, nachádzame v rôznych encyklopédiách zo 16. storočia *comitas* definovanú ako vlastnosť medzi lichotením a nevhodnou averziou. Na druhej strane *veracitas* sa tu špecifikuje ako morálna cnosť, vďaka ktorej pravdivo rozprávame to, čo máme ako samotnú pravdivosť v sebe samých. V súlade s Aristotelovským postupom je táto cnosť vnímaná v strede medzi nadmernou pretvárkou a chvastaním sa. No a napo-

kon *urbanitas* poznávame v týchto príručkách ako cnosť, ktorá, v krátkosti povedané, je potrebná a nanajvýš vhodná pre potešovanie a duševné pohýnanie ľudí.

V prvej polovici 17. storočia vyšlo v Helmstadte dielo prezentujúce navlas rovnakú tému troch homiletických cností.²⁴ Ako môžeme dedukovať z titulného listu, aj tu išlo o postupovú prácu, ktorá je venovaná nemeckému luteránskeму teológovi Fridrichovi Ulrichovi Callixtovi. V tomto prípade však máme možnosť nazrieť do azda nie celkom vydaného diela, keďže okrem absencie predpísaných častí práce takéhoto druhu máme na 32 stranách skôr pocit, že jej autor sa nedrží triezveho postupu, ale v texte, ktorý by mal už predstavovať vedecký prístup, sa stretávame s častým oslovovaním recipienta diela a vedecká látka, aj vzhľadom k celkovej neprehľadnosti textu spôsobenej najmä absolútnym ignorovaním akéhokoľvek členenia, sa stráca a čitateľ môže nadobudnúť dojem, že autor prezentuje skôr nespracovaný materiál než systematicky zoradené poznatky vyplývajúce z niekoľkoročného štúdia.

Vráťme sa teda po tomto exkurze do písomných prameňov skorších období k Zolnayovej dizertácii o troch cnostiach, ktorú, ako sme už spomenuli v úvode, obhajoval na gymnáziu v Ružomberku v roku 1642. Na tomto mieste je potrebné si uvedomiť, že rétorika bola ešte aj v 17. a 18. storočí uznávaná a nenahraditeľná veda.²⁵ Aj preto sa jej naďalej venovala zvýšená pozornosť v rámci výučby, čo dosvedčuje i fakt, že v európskych univerzitných tlačiarňach vychádzali pomerne často publikácie poskytujúce priestor rétorickým cvičeniam alebo návodom na prípravu rôznych druhov rečí.

²¹ ISIDOR ZO SEVILLY: *Etymologiae I.–III.* Preklad a poznámky Daniel KORTE. Praha, 2000, s. 189–279.

²² KRAUS, J.: c. d., s. 76.

²³ COPELAND, Rita – SLUITER, Ineke (eds.): *Medieval Grammar and Rhetoric. Language Arts and Literary Theory, ad 300–1475.* Oxford, 2009, s. 272–275.

²⁴ TIMAEUS, Christophorus Friderichus: *Tres amabiles in una sede Charites hoc est tres virtutes homileticae humanitas, veracitas, urbanitas.* Helmstadt pravdepodobne po roku 1650. In: http://reader.digitale-sammlungen.de/en/fs2/object/display/bsb10050274_00002.html [cit. 18. 2. 2013]

²⁵ CURTIUS, E. R.: c. d., s. 90.

Už vyššie zaznelo, že Zolnay člení svoju dišputu okrem bežného venovania a predhovoru do troch častí. Tzv. *membrum primum* využíva k tomu, aby predostrel matériu, o ktorej hodlá počas svojej obhajoby hovoriť. Pri pozornejšom čítaní nám neujde fakt, že tak robí celkom dômyselne a svoje dielo má vopred presne premyslené. Z dovedna tridsiatich paragrafov vždy desať venuje jednej cnosti a nemožno mu pritom uprieť snahu o precíznosť a celistvosť. Prvou v poradí je *comitas*. Autor ju charakterizuje slovami: „*Láskavosť je cnosť, ktorá v styku s ľuďmi poskytuje miernosť počas vážnych výmen názorov, aby sa nepodávali obzvlášť ťažké dôkazy, ale aby sa vyznačovali ďaleko najviac príjemnosťou a pôvabnosťou.*“²⁶ Svoj pôvod odvodzuje z gréckeho výrazu *ὀμλεῖν*, ktorý znamená hovoriť, zhromažďovať sa. Jednou z dôležitých informácií, ktoré Zolnay pri definícii tejto cnosti uvádza, je poznámka o tom, že láskavosť s ostatnými cnosťami v styku s ľuďmi dodáva rozhovoru ponaučenia a prispôsobuje tak aj ostatné cnosti k spoločnému rozhovoru.²⁷

Podobne pomocou desiatich paragrafov je v dišpute prezentovaná aj druhá z cností – *veracitas*: „*Pravdovravnosť je prirodzená, vrodená a šlachetná vlastnosť ducha, ktorou pred každou namyslenosťou pretvárinky, popri skúmaní nevyhnutných okolností pred očami ostatných odhalujeme to, čo sa treba dozvedieť. Vďaka nej sa však pre múdrosť úsudku zdržiavame toho, čo skrže prejav naráža na meno a znamenie dobrej povesti. A tu máme skrátka na starosti morálnu pravdu, a veru nie transcendentálnu, ktorá tvrdí, že niektorá podobnosť je spo-*

²⁶ ZOLNAY, Peter: *Disputatio ethica de virtutibus homiliticis. Comitatus, veracitate et urbanitate*. Leutschoviae 1642: „Comitas est virtus ὀμηλική conversationibus seriis mediocritatem subministrans, ne proximo specimen molestiae propinetur, sed cuncta suavitate et iucunditate longe maxima exornentur.“

²⁷ ZOLNAY, P.: c. d.: „Originem postulavit ab ὀμλεῖν, quia Comitas cum aliis Virtutibus Homiliticis conversationis praecepta tradit et reliquas virtutes ad ὀμλίαν accommodat.“

jená s predstavou, o ktorej hovorí metafyzik, napokon však ani direktívna alebo intencionálna, kde sa všetko obracia na pravdu, o ktorej hovorí logik.“²⁸

Do tretice Zolnay definuje *urbanitas*. Podľa neho ide o mravnú cnosť, ktorá zachováva náležitú miernosť v žartoch a vtipoch.²⁹ Pomenovanie je odvodené od gréckeho *εὐτραπεία*, na základe čoho sa správne v latinčine nazýva aj výrečnosťou, obratnosťou a pružnosťou pravidiel.³⁰ V rámci desiatich paragrafov autor predstavuje vždy aj protiklady alebo extrémny skúmaných cností. Ako príklad uveďme extrém poslednej zmienenej (*urbanitas*), ktorý Zolnay vidí v samopašnosti a neohrabanosti alebo nezdvorilosti. Tá prvá sa podľa neho pácha v prílišnej snahe, druhá, naopak, pri nedostatku cnosti.³¹

Autor dišputy v jej druhej časti predostiera jednoduché tézy sťaby poučky, ku ktorým pravdepodobne dospel syntézou získaných poznatkov. Za najhodnotnejšiu a z istého pohľadu i najzaujímavejšiu časť skúmanej dišputy môžeme pokladať tzv. *membrum tertium*, kde autor odpovedá na často zradné otázky, ktoré veľmi špecificky reagujú

²⁸ ZOLNAY, P.: c. d.: *Veracitas est sincerus, genuinus et candidus animi habitus, quo citra omnem dissimulationis arrogantiam, necessitate rerum requirente, in conspectu aliorum, scienda revelamus, illa vero quae bonae famae nomen et omen per manifestationem offenderent pro discretionem iudicii detinemus. Et hic praecise veritas Ethica curae nobis est: non vero transcendentalis, quae dicit conformitatem quandam cum intellectu, de qua Metaphysicus: nec denique directiva seu intentionalis: ubi omnia ad veritatem diriguntur de qua Logicus.*

²⁹ ZOLNAY, P.: c. d.: „Urbanitas est virtus moralis quae in ludis et iocis iustam mediocritatem observat.“

³⁰ ZOLNAY, P.: c. d.: „Hausit a Graecis nomen suum εὐτραπεία unde recte latinis facundia, facilitas et morum flexibilitas dicitur.“

³¹ ZOLNAY, P.: c. d.: „Huius virtutis extrema sunt scurrilitas et rusticitas seu inurbanitas, illa in excessu, haec in defectu delinquit.“

na niektoré nuansy homiletických cností.³² Jeden zo závažných problémov, ktorý v tejto časti rezonuje, je pravdivosť výpovede. Pozrime sa na jednu otázku položenú (i zodpovedanú) k tejto téme. Ide o šestnástu otázku z celkového počtu tridsať: „*Môže ten, kto počúva nezaručené správy o tej či onej udalosti, tie správy opakovať a pritom neniesť poškvrny klamstva?*“ Odpoveď na ňu je kladná v tomto znení: „*Ak totiž človek opakuje formálne slová, vonkoncom neluže, keďže vo svojom vnútri nespoznáva nijaký rozpor medzi myslou a vôľou. Skrátka: šírením klamlivých správ síce hovorí nepravdu, ale neklame, keďže ako etik sa zaujíma o ducha.*“³³

Hoci sa Zolnay vo svojej dišpute len párkrát prihlási k Aristotelovmu dielu, o vplyve Aristotelovho diela na Zolnayove názory celkom určite nemôže byť pochyb. Pre dané obdobie je celkom logické, že si vybral takýto postup a nijak zvlášť to nemusí tajiť. Aristoteles predstavoval pre komunitu protestantských filozofov v tomto období tú najvyššiu autoritu,³⁴ a preto niet divu, že po jeho diele siahol i náš autor. V niektorých vyjadreniach v rámci dišputy cítiť u Zolnaya až isté prvky pietizmu – smeru, ktorý bol pre protestantskú obec v tomto období charakteristický, a to najmä vtedy, keď sa urputne snažil o to, aby

³² Model tzv. *quaestio* bol zavedený už na „stredovekej“ univerzite, kde predstavoval cvičenie a metódu výučby v charakteristickej formálnej štruktúre. Cf. DE LIBERA, Alain: *Stredoveká filozofia*. Bratislava, 1994, s. 26.

³³ ZOLNAY, P.: c. d.: „[*quaestio*] Num ille rumores de hoc vel illo casuadit, eos identidem referre posset extra mendacii squammam? Affir. Si enim formalia verba repetit, minime mentitur cum intrinsece nullam discordiam rationis cum voluntate agnoscat breviter: rumores falsos proferendo falsum dicit, sed non mentitur, cum Ethicus animum respiciat.“

³⁴ ČERVENKA, Jaromír: Aristoteles a myslitelia reformácie v 16. a 17. storočí. In: *Filozofický zborník*, IX, č. 1–4, 1948, s. 143–241.

všetky svoje snahy podriadil kresťanským zásadám.³⁵ Azda najzreteľnejšie to môžeme badať v jeho vysvetlení, prečo sa rozhodol venovať téme troch homiletických cností. Ako sám hovorí: „*Homiletickými cnosťami sme sa nezaoberali kvôli večnému dobru, ale kvôli lepšiemu životu, teda neusilujeme sa o zásluhy v nebi, ale usilujeme sa o pravé vedenie na fóre.*“³⁶ A napokon, účel homiletických cností vidí Zolnay v náprave bezočivého jazyka, aby jeho vlastnými slovami: „... *nevykladal podľa zvyku bláznov zoširoka svoje kroky, a napokon ani sa neskrýval za neustálym mlčaním zviazaný tisíc putami, ale aby všetko prispôobil – ako sme často napomínali – užitočnosti najbližšieho.*“³⁷

V súvislosti so skúmanými cnosťami, ktoré sa prejavujú pri styku s ľuďmi, musíme v závere konštatovať, že ich ponímanie sa počas jednotlivých literárnych období menilo. Pohľad na ne sa modifikuje celkom logicky predovšetkým v historicko-kultúrnych súvislostiach snažiacich sa preklenúť ideové stereotypy a sprostredkovať nové myšlienky a impulzy. Ak si však pozornejšie všimneme túto problematiku v kontexte antických filozofických autorít, zistíme aj s odstupom času isté neprehliadnuteľné paralely, ktoré poukazujú na jednoznačný vplyv týchto vzorov. A tak sa stávame svedkami názorov antických veľikánov transformovaných cez prizmu niekoľkých storočí a predostieraných v šate novej vzdelanosti a kultúry.

³⁵ K téme pietizmu pozri bližšie GLUCHMAN, Vasil: Slovenské pietistické myslenie 17.–18. storočia. In: *Historia ecclesiastica: časopis pre dejiny cirkvi a náboženstiev v Strednej Európe*, 3, 2012, č. 2, s. 68–78.

³⁶ ZOLNAY, P.: c. d.: „*Virtutibus homiliticis non pro aeterno optimo, sed aeviterno meliori operam damus, non enim Poli sedem mereri, sed fori dispositionem legitimam auspicari intendimus.*“

³⁷ ZOLNAY, P.: c. d.: „*Finis virtutum Homiliticarum erit linguae impudentissimae correctio: ne scurrarum more gressus suos latius pandat, nec denique mille vinculis constricta perpetuo silentio delitescat, sed omnia, ut saepe monuimus pro utilitate proximi accomodet.*“

DISPUTATIO ETHICA

de virtutibus homiliticis. Comitate, veracitate et urbanitate. Quam divina adiuvante gratia in illustri Rosebergensi gymnasio sub praesidio d[omini] Iohannis Kuserae, eiusdem gymnasii directoris supremi. Publice ventilandam exhibet Petrus Zolnay junior, ad diem 27. Augusti, horis ante et pomeridianis. Leutschoviae, e typographeo Laurentii Breweri. Anno Domini M.DC.XLII.

Generosi domino, d[omino] Petro Zolnay, iurato aessoro sedis iudicialiae comitatus Zoliensis et c[etera], domino parenti dilectissimo.

DEDICATIO

Decenti et nervoso pietatis candore fervidoque conatu Cato solidiori frequentiorique frontispicio subinde ingeminabat, hanc primam exegsin esse omnium omnino hominum ut subito ab ipsis incunabulis, rudi minerva plantatae infantiae suae, hoc certamen cerebello teneri insinuatum profundissime, haud gravatim lento pede indagare annuant. Primam pietatem esse, supplici mente placate Deum; proximam vero seu secundam. Omni studio debitae obsequentiae venerari parentes? Amare itaque Deum mihi cura est ipsique soli in odorem suavitatis ex intimis viscerum meorum praecordiis litare sacrificia devotionis delectat. A Deo cunctipotenti, parens dulcissime, in te aciem oculorum meorum detego eosdemque vix visu satiari experior, dum storgarum parentalium connatos affectus nescio quo dispendii usu in te derivare praesumam. Miraris fortasse parens omnium nominum venerande, quo tendat haec mea tam vehemens oratio, minus mirari debes, quoniam in aciem provolutus tibi ob aeviternam nominis gloriam tuus filius duellum introspicere, triplici lancea stipatus, haud erubesco. Perbelle constat, parens dulcissime, protoplastas in prima decertationis pugna vexillum (cui tanquam unicae anchorae perpetuo inniti debe-

ETICKÁ ROZPRAVA

o homiletických cnostiach, o láskavosti, pravdovravnosti a duchaplnosti, ktorú s pomocou Božej milosti verejne predniesol na slávnom ružomerskom gymnáziu Peter Zolnay pod záštitou Jána Kučeru, najvznešenejšieho riaditeľa tohto gymnázia, k 27. augustu v predpoludňajších hodinách. Levoča: z tlačiarne Vavrinca Brewera v roku 1642.

Vznešenému pánovi, pánovi Petrovi Zolnayovi, milovanému otcovi, prísediacemu stoličného súdu zvolenského komitátu.

VENOVANIE

Cato sa vyznačoval pôvabným a energickým vyžarovaním zbožnosti a horlivou usilovnosťou, neraz vyzdvihoval vážny výraz tváre, že toto je vôbec prvá ľudská vlastnosť, ktorou sa človek predstavuje, a to hneď od samej kolísky. Tak ako bola zasadená do jeho útleho detstva ešte bez hocakého zásahu vzdelania, sa tento zápas drží hlboko v mozočku. Nech súhlasia, že bez ťažkostí, hoci aj pomaly pôjdu v jej stopách. Prvá je zbožnosť: uctievať Boha pokornou myslou. Avšak najbližšie, čiže druhé je čo najhorlivejšie a najposlušnejšie preukazovať povinnú úctu voči rodičom. A tak mojou starostou je milovať Boha a tešíť sa konať zbožné obety z najhlbšieho vnútra mojej podstaty, aby jedine jemu lahodne voňali. Po Bohu všemohúcom, najmilší otče, dvíham k tebe svoje bystré oči a pokúšam sa, aby sa ako-tak nasýtili pohľadom (na teba), kým predpokladám, že voči tebe smiem sústrediť city, ktoré boli vrodené zároveň s úctou voči rodičom, ktorá sa zoslabuje zneužívaním. Ctihodný otče, meno zo všetkých najctihodnejšie, nemusíš sa čudovať tak veľmi, pretože ja, tvoj syn, pred tebou sklonený sa vôbec nehanbím pozerieť dovnútra pre večnú slávu tvojho mena sprevádzaný trojitou kopijou. Prekrásne je zrejme, najláskavejší otče, že prvostvorení ľudia v prvej bitke rozhodujúceho boja s najväčšou potupou stra-

ant) summa cum ignominia amisisse. Eo si mentis et ingenii nostri aciem per armaturas recta direxerimus lente, celeriter sane nos surripiendos oportet, cum tam insigni suppellectili rerum belligerandarum galeatus fuerit, ut omnes coelorum terraeque virtutes eidem suppetias ferre approperearent. Tamen (licet tot et tantis agminibus primus homo stipatus exstiterit) porro eosdem excellens illud monarchicum dominium amisisse virtutumque praeclararum mores prorsus caecos effecisse, in aprico haeret, ut iam post lapsum non secus atque vesperilionum oculi sese habent ad mediam meridiem, ita se nostri intellectus oculi ad plerasque res clara investigatione satas habeant. Hinc post lapsum Adami, dirus ille et immanis hostis infernalis, quot quae-so animas per indesinentem suam infestationem, ad tartara praecipitavit aeterna? Infinitas certe. Verum percontaberis cum Adamus tam excellenti rerum, omnium auxilio praeditus fuerit, quid causae quod tam horrende lapsus sit? Vere fateor unicus abusus omnium rerum. Sic Servator et recuperator noster lapsus primaevi, cum legitime illa harmonia omnium rerum usus fuisset, miro conatu, felicique successu sibi rem successe patet, cum non tantum theoriam concertandi populo subinde iterasset, sed ipsam quoque praxin in se ipso ita manifestasset, ut nullius tantum sit ingenii flumen, nulla dicendi aut scribendi tanta vis tantaque copia, quae eius et ardorem et digladiandi dexteritatem dignis encomiis depraedicare possit. Hic serpentem illum antiquum omni tentationum genere abundantem animo claro heroicoque zelo extra trepidationem domuit. Hic Saduceis os ita disputando obturavit, ut maximo pudore suffusi non potuerint non summam eius sapientiam admirari. Haec cum paulo acrius mecum mascule perpendere artemque digladiandicam inimicis investigandam saepius animo ventilarem, tandem periculum pro tenuitate virium facere decrevi. Novi enim plurimos esse tales [ut sanctus Bernardus hoc mihi de suo largiatur]. Qui scire volunt eo tantum fine ut sciant et turpem curiositatem esse; esse qui scire, ut scientiam suam vendant et turpem quaestum esse; esse qui scire volunt, ut sciantur ipsi et turpem vani-

tili zástavu – o ktorú sa majú tak ako o silnú kotvu neprestajne opierať. Preto ak prenikneme ostrím svojej mysle a tvorivosti priamo cez brnenie, musíme konať naozaj rýchlo, pretože (človek) bol ozbrojený takým výnimočným výstrojom vecí vhodných pre vedenie vojny, že sa k nemu všetky cnosti neba i zeme približujú, aby mu poskytli pomoc. Ale aj tak – hoci prvý človek bol vyzbrojený toľkými a takými skvelými šíkmami – pre budúcnosť stratil onú skvelú monarchickú vládu a mravy preslávných cností sa stali načisto slepými. To je dnes nad slnko jasné. Ako sa po páde jeho oči správajú nie inak ako oči netopierov na pravé poludnie, tak sa správajú oči nášho intelektu k väčšine vecí, ktoré vzišli z jasného bádania. Preto po páde Adama onen krutý a neľudský pekelný nepriateľ, pýtam sa, koľko duší strhol do večného pekla skrze svoje neustále dobiedzanie? Zaiste nekonečne veľa. Budeš sa však vypytovať, čo bolo príčinou toho, že Adam, hoci bol vystrojený takou znamenitou pomocou všetkých vecí, tak strašne padol? Úprimne priznávam, že je jediné zneužitie všetkých vecí. Tak náš Záchranca a Osloboditeľ z prvotného pádu, keď oprávnené použil onen súlad všetkých vecí, otvára si vec vďaka podivuhodnému úsiliu a s priaznivým úspechom, keď nielenže po druhý raz odrazu zopakoval ľudu pozorovanie zápasu, ale aj samotnú prax na sebe samotnom tak dal najavo, že nejstvuje taká veľká riava žiadneho ľudského ducha, nijaká veľká sila a taká veľká vybavenosť umením hovoriť a písať, ktorá môže zvelebovať vhodnými chválorečami aj jeho zápal aj obratnosť v boji. On bez strachu rozhodným duchom a s hrdinskou horlivosťou premohol onoho starodávneho hada, ktorý oplýval pokušeniami každého druhu, on zapchal Saducejom ústa pri diskusii natoľko, že ich zaplavila veľká hanba a museli obdivovať jeho dokonalú múdrosť. Keďže som trochu prísnejšie chlapsky zvažoval tieto veci a keďže som častejšie v duchu preberal, ako treba skúmať umenie polemiky s nepriateľmi, napokon napriek slabosti síl som sa rozhodol pokúsiť sa o to. Poznám totiž veľmi mnohých takých – takže mi to sv. Bernard poskytuje štedro zo svojho. Tí, ktorí chcú vedieť, ale len za tým účelom, aby vedeli – to je ha-

tatem esse; esse denique qui scire volunt, ut aedificent et charitatem esse; esse qui scire volunt ut aedificentur et prudentiam esse. Postremum commodum scientiae amplector, ex acerrimaque Philosophiae ego practicae digladiatione rediens, tibi, parens nobilissime, lucubrationum mearum victoriaeque, praeclare lucrum dedicare animus filialis spopondit. Tibi auctor huius opellae, ne ingratus censeatur, primum eius fructum cordicitus propinavit, cuius, si tu solum saporem degustes, nectare et favo mellis mihi quoque dulcior apparebit suspensaque hedera opus non habebit.

Suscipe itaque, parens dilectissime, pro immortalis subiectione filiali, lanceam hanc triplicem assidua victoria partam. Suscipe lanceam urbanitatis quae utilis est, lanceam comitatus quae utilior est, lanceam denique veracitatis quae utilissima est aeviternoque paterni favoris sub clypeo me delitescens illustriorem reddere perge. Tendentes enim ad altiora forsitan haec excusare possunt. Sed hic punctum facio, parens prolixis viscerum meorum praecordiis aeviternum venerande? Cunctipotens Deus haec specimina ardentis amoris filialis in me oleo charitatis, e fasciculo divinae misericordiae, profundissimis canalibus accendere, subinde minime dedignetur?

Tribuat tibi benignissime vitam cum robore virium longam, aestimationem et candorem virtutis homiliticae firmam, beatitatem cum feliciori rerum successu insignique abundantia rerum praestantissimarum longe maximam. Ubi vero pausam vitae suae coeperis, coronam illam immarcescibilem concedat felicissimam.

Dabam in Castello Sanctae Sophiae Calendis Iulii Anno 1642.

V[estrae] G[enerositati] D[abam]
Filius dum vivit obsequentissimus
Hasce studiorum suorum
primitias dicat, offert et consecrat
Respondens et autor.

nebná zvedavosť. Sú aj takí, ktorí chcú vedieť, aby so svojou vedomosťou kupčili – to je hanebná ziskuchtivosť. Sú takí, ktorí chcú vedieť, aby sa o nich samých vedelo – to je hanebná márnomyseľnosť. A napokon sú takí, ktorí chcú vedieť preto, aby zveľaďovali – to je láska k blížnemu. A sú takí, ktorí chcú vedieť, aby sami boli zveľaďovaní – to je múdrosť. Napokon premýšľam o výhode vedeckého poznania, vracajúc sa z veľmi ostrého boja praktickej filozofie, tebe otče, prisľúbil synovský duch, že venuje preslávnny zisk mojich odborných štúdií a víťazstva. Tebe pôvodca tejto drobnej práce, aby nebol pokladaný za nevďačného, z hĺbky srdca pripil na zdravie prvotinou, ktorej jedinečnú chuť – ak ochutnáš – bude sa zdať sladšia než nektár aj medový plást a dielo bude oplývať vencom z brečtanu.

A tak prijmi, najdrahší otče, vzhľadom na nehynúcu synovskú podriadenosť, túto trojitú kopiju stvorenú neustálym víťazstvom. Prijmi kopiju duchaplnosti, ktorá je užitočná, kopiju láskavosti, ktorá je ešte užitočnejšia, a napokon kopiju pravdovravnosti, ktorá je vôbec najužitočnejšia, a mňa skrývajúceho sa pod večitým štítom otcovskej priazne naďalej rob slávnejším. Tieto veci totiž azda môžu ospravedlniť toho, ktorý smeruje a snaží o niečo vznešenejšie. Ale robím tu bodku, večný otče, ktorý si zaslúži rozsiahle prejavy úcty z môjho srdca? Nepovažuje z času na čas všemohúci Boh za nedôstojné roznečovať vo mne hlbokými riečiskami tieto dôkazy horlivej synovskej lásky olejom lásky z kytičky božského milosrdenstva?

Nech ti udelí, najláskavejší, dlhý život s pevnými silami, pevnú vážnosť a prirodzenosť cnosti v styku s ľuďmi, blaženosť, ktorá bude ďaleko najväčšia vďaka úspešnému napredovaniu vecí a znamenitej hojnosti najvyberanejších vecí. Len čo však po svojom živote dospeješ k oddychu, nech ti dopraje onen najblaženejší nevädnucci veniec.

Napísal som v Kaštieli sv. Žofie na júlové Kalendy (1. júla) v roku 1642.

Vašej urodzenosti daruje najposlušnejší syn, kým žije. Tútotu prvotinu svojho štúdia venuje, predostiera a posväcuje odpovedajúci a autor.

PRAELOQUIUM

Iam iam in aciem a nobis excitatam, maxima cum animi alacritate internorumque affectuum, insigni quadam iucundaque, propensitate pedem alacriori motu intromittentes, armatura philosophiae practicae gemino sensu hic nos comitatur: altera bonum virum illustrat, altera vero bonum politicum et oeconomum adornat. Licet utraque sit summopere utilis et frugifera, quae in numera variorum fructuum specimina subinde quotannis protrudat gemmis, multo tamen feracior est ut utar verbis Oratoris: quae in officiis versatur, a quibus constanter honesteque praecepta ducuntur. Hanc itaque armaturam (qua bonus vir galeatus aciem fortunatissimus venire solet) nobis quoque applicatam volumus. Huius vero armaturae universam suppellectilem hocce temporis articulo haud acrius exigimus, sed tantum ex eadem triplicem lanceam seligere in animum induximus. Nunc igitur Divini numinis auspicio hunc conflictum ingredior. Ingedior, inquit loetabundus, lancea comitatis, lancea veracitatis, lancea denique urbanitatis. Censor optime quoque tandem nomine venias, ut tanto lucidius huius conflictus ars tuo ingenio involvatur, nos quoque laconice tribus membris eandem involvere censuimus. Cape itaque, censor benevole, primo membro Theses selectiores, carpe secundo Canones lucidiores, carpe denique tertio Quaestiones utiliores. Sed absque longiori proloquio auxilio Divini Numinis implorato rem ipsam aggrediar.

PREDHAVOR

Už-už sme sa púšťali do nami vyvolanej seče s najväčším duševným odhodlaním a rúznou nohou, do seče, vyznačujúcej sa naozaj znamenitou a príjemnou náklonnosťou vnútorných citov, odhodlanosťou ducha a vnútorných pocitov, v ktorej nás sprevádza výzbroj praktickej filozofie v dvojakom zmysle: jedna vrhá svetlo na dobrého muža, druhá zasa ozdobuje dobrého politika a hospodára. Hoci jedna i druhá je nanajvýš užitočná a činorodá, keďže završuje dáva vypučať každoročné púčiky do nespočetných ukážok rozličných druhov plodov, predsa len je omnoho výnosnejšia tá, aby som použil slová z Rečníka, ktorá sa týka povinností, od ktorých sa dôsledne a čestne odvodzujú pravidlá. A tak chceme, aby táto výzbroj – ktorou obrnený a obdarený dobrý muž má ísť do boja – bola aj nami použitá. Kompletného vystrojenia touto zbrojou sa v tejto rozhodnej chvíli dožadujeme nie príveľmi rúzne, ale rozhodli sme sa obliecť si z nej iba trojitú kopiju. Teraz teda vstupujem do tohto zápasu pod vedením Božej moci. Vstupujem a hovorím plný radosti: s kopijou láskavosti, kopijou pravdovravnosti a napokon kopijou duchaplnosti. Predobry kritik! Pod akýmkoľvek menom prídeš, aby sa umenie tohto zápasu o toľko zjavnejšie zapojilo do tvojho takého veľkého génia. Rozhodli sme sa, že aj my sa doňho zapojíme stručne v troch častiach. A tak si vychutnaj, láskavý posudzovateľ, Vybrané tézy v prvej časti, vychutnaj si Jasné pravidlá v druhej časti; napokon uži si v tretej časti Osožnejšie otázky. Ale pristúpim už k samotnej veci bez zdĺhavého predhovoru potom, ako som vrúčne poprosil o pomoc Božiu silu.

**MEMBRUM PRIMUM
COMPLECTENS THESES SELECTIORES**

- I. Comitas est virtus ὀμηλική conversationibus seriis mediocritatem subministrans, ne proximo specimen molestiae propinetur, sed cuncta suavitate et iucunditate longe maxima exoritur.
- II. Originem postulavit ab ὀμλεῖν, quia comitas cum aliis virtutibus homiliticis conversationis praecepta tradit et reliquas virtutes ad ὀμλίαν accomodat.
- III. Aristoteli familiaritas, affabilitas, humanitas, popularitas, facilitas, recte et nostro ausu appellari potest.
- IV. Intrinsece circa voluptatem et moerore obiectum eius versatur, extrinsece dictum et factum contemplatur, in concursu conversationis seriae, quod perbelle iugo combinari Aristoteles utrumque expertus est, dum lib. 4. Nic. c. 16. haec verba insuat, spectans autem vir humanus ad honestatem et utilitatem id attendet, ut dolorem non afferat, vel collatificet et obsequatur. Videtur enim circa voluptates doloresque eos versari, qui in congressibus existunt.
- V. Hinc peculiare decus affabilitatis studioso suademus, ut non tantum confessione plurimorum coniunctus, requisita viri comitis occultet verum eadem animo alacri praesentet, honoratis honorate se accomodet? Non vulpino et hypocritico simulationis affectu (quippe quem Diabolicum statuimus) sed sincero et candido animo pro tempore, loco, rationibus ad omnes circumstantias restrictis, omni quod suum est attribuat. Doctrina, dignitate, aetate et quoquaque aestimationis studio sibi praepositis auscultabit. Pari pietatis affectu similibus, calculus conversatione genuina non fucata communicabit, cliente-

**PRVÁ ČASŤ
ZHRNUTIE VYBRANÝCH TÉZ**

- I. Láskavosť je cnosť, ktorá v styku s ľuďmi poskytuje miernosť počas vážnych výmen názorov, aby sa nepodávali obzvlášť ťažké dôkazy, ale aby sa vyznačovali ďaleko najviac príjemnosťou a pôvabnosťou.
- II. Pôvod bol odvodený z ὀμλεῖν (hovoriť, zhromažďovať sa), pretože láskavosť s ostatnými cnosťami v styku s ľuďmi dodáva rozhovoru ponaučenia a prispôsobuje aj ostatné cnosti k spoločnému rozhovoru.
- III. Vďaka našej smelosti sa môže správne nazývať aj Aristotelovou srdečnosťou, vlúdnosťou, ľudskosťou, snahou zapáčiť sa, prístupnosťou.
- IV. Jej predmet pôsobí vnútri blízko túžby a zármutku, zvonka sa dá pozorovať ako výpoveď a konanie počas strhnutia sa vážnej debaty. Aristoteles skúmal, že obe tieto môžu byť veľmi pekne spojené putom, až kým to nevyjadril v 16. kapitole 4. knihy Etiky Nikomachovej týmito slovami: „Avšak ušľachtilý človek hľadiac na čestnosť a užitočnosť dáva pozor na to, aby nespôsoboval zármutok, ale skôr aby bol znášanlivý a ochotný. Zrejme ide teda o príjemnosti a nepríjemnosti vyskytujúce sa počas spoločenského styku.“
- V. Preto odporúčame študentovi zvláštne čaro vlúdnosti, aby nelen že vyznaním mnohých priateľsky zatajoval potreby láskavého muža, ale aby ich s odhodlanosťou sprítomňoval. Prispôsobí sa azda dôstojne dôstojným? Nie lišiackou a pokryteckou láskou k pretvarovaniu sa – lebo takú pokladáme za diabolskú, ale úprimným a šľachetným duchom v každom čase a na každom mieste, potom ako sa vyhodnotili dôvody vzhľadom na

lis denique et infimae conditioni subservientibus, eo quo par est animo aperto (respectu ad Comitatem habito) modeste et pellucide postulata aperiet.

- VI. Causa principalis humanitatis est largus virtutum exhibitor Deus, a quo et per quem cunctae virtutum operationes exoriunt.
- VII. Causa minus principalis est habitus intellectus practici voluntarius, in viro comi existens ad conversationes serias, non tam ferendus quam naturae praestantioris indole rapiendus.
- VIII. Summe cum virtute hac pugnat ἀρέσκεια, quae nobis adulatio et δυσκολία, quae nobis morositas. Haec in defectu, illa in excessu comitati insidias struit.
- IX. Adulatio est privatio genuinae et candidae conversationis, qua plurimi flocci iacturam bonae fama pendentes, unice in id incumbunt, quatenus principibus et comitibus perversitatis suae specimina placabilia pandere queant. Huius farinae fuit adulator Alexandri qui orto tam vehementi tonitru, ut omnes trepidarent, at tu fortasse, inquit Alexander, fili Iovis, huius tempestatis es autor.
- X. Morositas est asininus animi habitus qui eius subiectum (tanquam cancer morbus) prorsus ad omnem aptitudinem conversationis in habile efficit, qualis Nero erat, quem extreme morositatis studiosum fuisse Xiphilinus asserit, ut nec cum matre nec cum liberis, nec denique servis, comitati studuerit, verum cuncta ea quae praecipere conabatur in chartis scribere asueverat. Sic Laurentius valla maledicus in omnes homines fuit, imo in ipsam religionem iniquus, cui mortuo hoc epithaphium erectum fuit:

všetky okolnosti, každému preukazuje to, čo mu náleží. Pozorne bude počúvať svojich predstavených v náuke, vo významnom postavení, v mladom veku a v akejkolvek snahe o preukázanie úcty. Rovnakou náklonnosťou k tomu, čo je podobné úcte, jemne sa prejaví v prirodzenom rozhovore, nie v strojenom, a napokon prívržencom poslušujúcim najhoršej štiplavosti tým, čím je rovná úprimnému duchu – odhalí požiadavky mierne a veľmi jasne s ohľadom na láskavosť.

- VI. Hlavnou príčinou ušľachtilosti je Boh, štedrý preukazovateľ cností, od ktorého a skrze ktorého povstávajú všetky prejavy cností.
- VII. Menej vážnou príčinou je dobrovoľné zmýšľanie v intenciách praktického porozumenia, prejavujúce sa u vlúdneho muža počas vážnych rozhovorov ani nie tak kvôli predneseniu, než kvôli uchváteniu povahou znamenitejšej prirodzenosti.
- VIII. V najväčšej miere s touto cnosťou bojuje ἀρέσκεια, pre nás pochlebovanie, a δυσκολία, pre nás nevrlosť. Jedna strojí úklady prívetivosti v nedostatku, druhá v prílišnom nadbytku.
- IX. Pochlebovanie spôsobí stratu prirodzenej a úprimnej konverzácie, ním sa viaceré drobnosti súvisiace so stratou dobrej povesti obzvlášť usilujú práve o to, pretože môžu odhaľovať vládarom a dvoranom ústretové ukážky svojej zvrátenosti. Z takéhoto cesta bol Alexandrov pochlebovač (pätolízač), ktorý po náhlom zahrmení povedal, aby sa všetci stráchali: „To azda ty, Alexander, Iovov syn, si strojcom tejto búrky.“
- X. Namrzenosť je hlúpe správanie mysle, ktoré spôsobuje, podobne ako rakovina, že jej subjekt je celkom neschopný akejkolvek primeranosti v rozhovore. Akým bol Nero, o ktorom Xiphilinus vyhlásil, že bol krajným prívržencom namrzenosti, že sa nesnažil o vlúdnosť ani v spoločnosti matky, ani detí, a už vôbec nie otrokov. V skutočnosti zvykol v básňach (na papyrusových listoch) písať všetko to, čo sa pokúšal pochopiť. Tak aj Laurentius Valla bol medzi všetkými ľuďmi utrčačský, ba ne-

Tandem valla silet, solitus qui parcere nulli
Si quaeris, quid agat, nunc quoque rodit humum
Iupiter hunc coeli dignatus honore fuisset
Censorem linguae, sed timet ipse suae.

- XI. Veracitas est sincerus, genuinus et candidus animi habitus, quo citra omnem dissimulationis arrogantiam, necessitate rerum requirente, in conspectu aliorum, scienda revelamus, illa vero quae bonae famae nomen et omen per manifestationem offenderent pro discretione iudicii detinemus. Et hic praecise veritas ethica curae nobis est, non vero transcendentalis, quae dicit conformitatem quandam cum intellectu, de qua Metaphysicus, nec denique directiva seu intentionalis, ubi omnia ad veritatem diriguntur de qua Logicus.
- XII. Nulla huius virtutis derivatio a Graecis promanat, sed habet auctoritatem suam primitivam et innatam, unde etiam haud immerito, virtutem ethicam, integritatem, candorem, sinceritatem et nobilissime veracitatem vocamus.
- XIII. Causam eius principalem Christum agnoscimus, qui quantum est totus est veritas. Joh. 14, v. 6. Hanc virtutem praeferimus coeteris virtutibus, non ratione evidentiae subiecti (quippe quae idem habet quod coeterae), sed efficacitiae obiecti, quod est unicum veri adminiculum, falsitate et ficto ingenio longis parasangis praeferendum.

priateľský voči samotnému náboženstvu, a po smrti mu bol napísaný tento epitaf:

Konečne Valla, čo zvyk nemal nikoho ušetriť, mlčí.

Ak sa pýtaš, čo robí, teraz už hanobí zem.

Jupiter bol by ho mal za hodného nebeskej úcty,

cenzora jazyka priam, sám však má strach o ten svoj.

- XI. Pravdovravnosť je prirodzená, vrodenná a šľachetná vlastnosť ducha, ktorou pred každou namyslenosťou pretváranky, popri skúmaní nevyhnutných okolností pred očami ostatných odhaľujeme to, čo sa treba dozvedieť. Vďaka nej sa však pre múdrosť úsudku zdržiavame toho, čo skrze prejav naráža na meno a znamenie dobrej povesti. A tu máme skrátka na starosti morálnu pravdu, a veru nie transcendentálnu, ktorá tvrdí, že niektorá podobnosť je spojená s predstavou, o ktorej hovorí *metafyzik*, napokon však ani direktívna alebo intencionálna, kde sa všetko obracia na pravdu, o ktorej hovorí *logik*.
- XII. U Grékov sa nenájde žiaden výklad tejto cnosti, ale má svoju prapôvodnú a vrodennú vážnosť, z čoho plným právom nazývame morálnou cnosťou bezúhonnosť, úprimnosť, statočnosť a najvznešenejšie pravdovravnosť.
- XIII. Ako jej hlavnú príčinu vnímame Krista, ktorý aký je veľký, taký veľký je celý pravdou. Jn 14, 6. Túto cnosť uprednostňujeme pred ostatnými cnosťami, nie pre spôsob zreteľnosti subjektu – veď táto má to isté, čo ostatné, ale pre povahu pôsobnosti subjektu, ktorý je jedinečným nástrojom pravdy a má byť uprednostnený pred nepravdivosťou a falošnosťou v dlhých odbočkách.¹

¹ Pārāsanga, ae, m., = παρασάγγης – perzská jednotka dĺžky, parasang = 30 stadiov (1 stadium = 200 m).

- XIV. Scire iuvat virum veracem ne actus suos multum commendet aut vulgatum illud magnopere moretur, veritas odium parit.
- XV. Haec opinio veracem in universum adumbravit, ut pluris aestimet commodum publicum aperte, quam bonum privatum occulte, iuxta illud bonum nomen sinceritatem virtuosa comparatur, comparatum veritatis auspicio dilatatur.
- XVI. Veritas vel clarius veracitas extreme necessaria venit, illa enim est, furum et latronum flagellum, protervorum venenum, ethi-corum fulcrum et refugium constantissimum? Quae protervas insultationes et fraudes tollit, arrogantiae simulacrum reprimat, os dolositati obnoxium dirumpit, imo quicquid est curvum rectitudine corroborat.
- XVII. Veracitatis extrema sunt duo: arrogantia et dissimulatio. Illa in excessu haec in defectu veracitati opponitur. Utriusque tamen extremi commune genus est mendacium.
- XVIII. Arrogantiae itaque vices cerne, quas nonnulli in habitu scientiae iactantiae rerumque falsarum pollicitatione sibi vendicant et propudiosissimis non raro convitiis in detrimentum propriae famae applicant.
- XIX. Dissimulationem eam censeo qua pseudopolitici illa, quae homines et sciunt vel dissimulant, vel minora quam sunt extenuationem efficiunt.
- XX. Urbanitas est virtus moralis quae in ludis et iocis iustam mediocritatem observat.
- XXI. Hausit a Graecis nomen suum *εὐτραπεία* unde recte latinis facundia, facilitas et morum flexibilitas dicitur. Hinc quoque quidam nomen urbanitatis ab urbe traxisse statuunt, eo quod plerumque huius incolae participant de eadem, cum videlicet non tam in seria conversatione quam potissimum convivorum celebratione urbanitate recreantur et perfunduntur. Sed nos in aulis adhuc potiore partem huius virtutis debere dominari autumamus. Id enim intellectus cuiusvis cordati ge-

- XIV. Pravdovravného muža teší, ak vie, že často nezískava obľubu pre svoje vystúpenia alebo že sa veľmi zdržiava toho, čo je všeobecne u ľudí obľúbené. *Pravda plodí nenávisť.*
- XV. Taká bude predstava o pravdovravnosti vo všeobecnosti, že si otvorene viac cení verejný záujem než potajomky osobné dobro, pričom dobré meno zabezpečuje úprimnosť, ono získané sa zväčšuje mocou pravdy.
- XVI. Pravda alebo presnejšie pravdovravnosť sa ukazuje ako ďaleko najpotrebnejšia. Ona je totiž bičom na zlodejov a zákerníkov, otravou bezočivosti, operadlom a neprestajným útočiskom etikov. Ona je tá, ktorá krotí bezočivé správanie, potláča podobu namyslenosti, láme nebezpečnú kosť falošnosti, ba čokoľvek je zakrivené, posilňuje priamosťou.
- XVII. Jestvujú dva extrémny pravdovravnosti: arogantnosť a pretváarka, jedna sa prejavuje v nadbytku pravdovravnosti, druhá v jej nedostatku. Predsa však obe majú spoločnú povahu – klamstvo.
- XVIII. A preto rozlišuj rozmanité prejavy arogantnosti, ktoré si pre seba nárokujú niektorí v zmysle šíriacej sa teórie a vďaka sľubovaniu nepravých hodnôt sa nezriedka prikláňajú nehanebnými výčitkami k strate vlastnej povesti.
- XIX. Tú pretváarku vidím v tom, keď pseudopolitici to, čo aj ľudia vedia, buď prechádzajú mlčaním, alebo zmenšujú v oveľa väčšom rozmere, než to je.
- XX. Duchaplnosť je mravná cnosť, ktorá zachováva náležitú miernosť v žartoch a vtípoch.
- XXI. Svoje meno odvodzuje od gréckeho *εὐτραπεία*, na základe čoho sa správne v latinčine nazýva výrečnosťou, obratnosťou a pružnosťou pravidiel. Preto sa niektorí domnievajú, že názov *urbanitas* bol odvodený od mesta (*ad urbe*), aby tak boli na nej viacerí jeho obyvatelia účastní, keď sa zrejme osviežujú a sú naplnení ani nie tak vážnym rozhovorom, ale oveľa viac slávením hostín duchaplnosťou. Ale my na dvoroch (v aulách?) sa

nuine fateri potest, ubi est non infima copia iuvenum, illic necessario collimare virtuositatis urbanae indicium. Non tamen hic cuiquam iocus pro arbitrato immediatus, spurcus et futilis conceditur? Sed decens et mediatus sale et condimento quodam vitae perplexus societatique humanae perquam accommodatus, a quo nec ipse Deus abhorret. Colos. 4, v. 6

- XXII. Huius situm originalem (quemadmodum praecedentium virtutum) in ipso habitu legitimi discursus radicamus, quem a ratione dependere, subiecto loco et tempori se accommodare, tandem in palestram honore et eminentia praedictorum virorum, iucunde et suaviter urbanitatis effectus producere, virtuositatis lege docemus et confitemur.
- XXIII. Obiectum eius scire convenit imo scivisse iam hactenus conveniebat, praecise ludos et iocos formare ex quibus et in quibus demum agnoscitur et sine quibus nullus urbanus nominari, tanto minus existere potest. Hic enim haud immerito excellentiam huius virtutis eximia experimur, cum nempe angore, moerore melancholiaque vexamur. Et sic effectus huius virtutis erit: a curis et laboribus solutio.
- XXIV. Verum tamen hic medio tutissimus ibis nec in alterius bonum nomen et omen impinges, sed undiquaque liberalitate et discretione ornatus citra garrulitatem, virulentiam, dicacitatem, scommata et convicia fastidio perplexa omnia adornabis. Et laconicus eris et laconicae virtuositatis indicium possidebis, si haec tria: tempus, locum et persona tuis ludis et iocis altioris animi trutina adhibueris.
- XXV. Huius virtutis extrema sunt, scurrilitas et rusticitas seu inurbanitas, illa in excessu, haec in defectu delinquit.
- XXVI. Scurrilitas est qualitas indecens insulsae molestae turpis et obscenae dicacitatis, qua in ludendo et iocando modum honestatis excedimus ludosque atque iocos non in oblectationem, sed offensionem instituimus.

nazdávame, že má panovať mocnejšia časť tejto cnosti. To sa totiž môže prirodzene prejavíť ako porozumenie čomukoľvek rozumnému. Kde je najväčšia hojnosť mladých, tam nevyhnutne zasiahne zvesť o duchapľnej cnosti. Neuprednostňuje sa tu predsa však pred niekým žart podľa zdania vypracovaný nestarostlivo, jalový a prázdny? Ale dôstojný a starostlivo vybrúsený humorom a dobrým vkusom, do určitej miery nevyspytateľný pre život a pre ľudskú spoločnosť príliš prispôsobený, od ktorého sa ani samotný Boh neodvráti s hrôzou. Kol 4, 6.

- XXII. V samotnom spôsobe riadneho rozhovoru navrhujeme prirodzené postavenie tejto – ako jednej z popredných cností, ktorú podľa zákona dôvtipu vysvetľujeme a uznávame, že závisí od spôsobu, prispôsobuje sa danému miestu a času, napokon sa účinok duchapľnosti príjemne a lahodne uvádza do školy vďaka vážnosti a vznešenosti popredných mužov.
- XXIII. Patrí sa spoznať jej predmet, ba porozumieť mu. Až dosiaľ sa hovorila jednoducho žarty a vtipy, na základe ktorých a v ktorých sa dá spoznať, a bez ktorých nemôže byť nikto nazvaný duchapľným, a už vôbec sa nemôže takým javiť. Práve vtedy totiž pozorujeme celkom oprávnené neobyčajnú znamenitosť tejto cnosti, keď sa trápime úzkosťou, smútkom a melanchóliou. A tak účinok tejto cnosti bude oslobodenie od starostí a útrap.
- XXIV. Predsa však vojdeš doprostred sebaisto, ani nenarazíš na dobré meno a znamenie, ale ozdobený z každej strany šľachetnosťou a múdrosťou bez táravosti, otravovania, uštipačnosťou, posmeškov a výčítiek okrášliš všetko, čo je spojené s povýšenosťou. A budeš stručný a zmocníš sa odmeny za dokonalú stručnosť, ak vo svojich žartoch a vtipoch prisúdiš význam vznešenejšieho charakteru týmto trom – času, miestu a osobám.
- XXV. Extrémy tejto cnosti sú samopašnosť a neohrabanosť alebo nezdvorilosť, prvá sa pácha v prílišnej snahe, druhá z nedostatku.

- xxvii. Proinde qui a scurrilitate procul abesse cupit, nimiis iocis famam haud perdat, sed adhibeat genus iocandi ingenium et facetum.
- xxviii. Rusticitas est macula spinosa, deformans venustissimam virtutis urbanae faciem, qua quis instructus habitu naturaliter infuso, omni festivitati facetiae bonoque morali incando ac e diametro adversatur, ut nulla iocorum amoenitate demulceri. Nulla urbanitatis proprietate deliniri possit, sed perpetuis seculis haeret agrestis et inconditus Corydon. Rustici igitur plurimum hoc defectu urbanitatis laborant, quare haud iniuria rusticitas a rusticis appellatur.
- xxix. Virtutibus homiliticis non pro aeterno optimo, sed aeviterno meliori operam damus, non enim poli sedem mereri, sed fori dispositionem legitimam auspicari intendimus.
- xxx. Finis virtutum homiliticarum erit linguae impudentissimae correctio, ne scurrarum more gressus suos latius pandat, nec denique mille vinculis constricta perpetuo silentio delitescat, sed omnia, ut saepe monuimus pro utilitate proximi accomodet. Iuxta illud: Virtutem primam esse puta compescere linguam. Proximus ille Deo, qui scit ratione tacere.

- xxvi. Samopašnosť je neslušná vlastnosť nevkusnej, afektovanej, hanebnej a necudnej uštipačnosti, ktorou sa prekračuje vo vtípkovaní a žartovaní miera dôstojnosti. Vtipy a žarty nehovoríme pre potešenie, ale vyznievajú ako urážka.
- xxvii. Práve ten, kto túži, aby bol čo najďalej od samopaše, nezahubí povest' prílišným množstvom žartov, ale využije spôsob žartovania prirodzene a zdvorilo.
- xxviii. Neohrabanosť je trňom v oku a poškvŕňuje veľmi pôvabný obraz duchaplnosti ako cnosti. Ak je niekto ňou vystrojený a má ňou prirodzene naplnené zmýšľanie, protiví sa každej zdvorilej vtípnosti a dobrému a etickému žartovaniu, vybočuje z priemeru, že nemôže byť polichotený ani nijakou príjemnosťou žartov, ani nemôže byť očarený žiadnym osvojením si duchaplnosti, ale ako hrubý sedliak Korydon vyskytuje sa v každom ľudskom veku. Roľníci totiž najviac trpia týmto nedostatkom duchaplnosti, a preto aj nie nespravodlivá vidiecka prostota dostala pomenovanie podľa vidiečanov.²
- xxix. Homiletickými cnosťami sme sa nezaoberali kvôli večnému dobru, ale kvôli lepšiemu životu, teda neusilujeme sa o zásluhy v nebi, ale usilujeme sa o pravé vedenie na fóre.
- xxx. Účelom homiletických cností bude náprava bezočivého jazyka, aby podľa zvyku bláznov zoširoka nevykladal svoje kroky, a napokon ani sa neskrýval za neustálym mlčaním zviazaný tisíc putami, ale aby všetko prispôbil, ako sme často napomínali, užitočnosti najbližšieho. Pričom ver, že prvou cnosťou je krotiť jazyk. Ten je najbližší Bohu, kto vie rozumne mlčať.

² Slovná hračka v latinčine rusticitas = vidiecka prostota; neohrabanosť, neokrôchanosť; rusticus = vidiečan, dedinčan, sedliak.

**MEMBRUM SECUNDUM
SUBMINISTRANS CANONES LUCIDIORES**

- I. Suavis et affectuosa captatio comitatis, qua felicius nihil. Regnum Regno vinculo concordiae conciliat.
- II. Decens et licita est recreatio homini quae eum amplius revirescere facit.
- III. Propensa est sermonis affabilitas, quae res necessarias communicare cupit.
- IV. Comitas illustres altiori subsidio illustriores reddit et sinceritate adversus suos insigni afficit.
- V. Superbos ambitione elatos conterit et eleganti moderamine rerum pacatos erigit.
- VI. Adulatoris conditio est matre simia progenita, haec enim affirmantibus assurgit, saltantibus consultat, lacrymantibus collacrymatur.
- VII. Adulatio umbrae cohabitatur, aranea sustentatur, in glacie omnes suos conatus recondere videtur.
- VIII. Adulatio est, cuius rami maximo hyemali frigore germinant, aestate vero appropinquante omni flosculorum genere destituitur.
- IX. Morositas est viperae similis, quae reipublicae alta praecordia ferit.
- X. Haec est bellua invidiosissima, quae cum ineptitudine quadam interna palato proprio nullum esum suavem porrigere queat, aliis ad hunc esum aptis commodum interrumpit.
- XI. Veracitas nostra non est quodlibet veriloquium (id enim astutissimum Cretensiumque acerbitate coinquinatum cadere potest) verum habitualis quaedam harmonia, qua animus ad loquendum vera tam ardentem est incensus, ut vera loqui suavisimum at falsa toediosissimum censeat.

**DRUHÁ ČASŤ
POSKYTUJÚCA JASNÉ PRAVIDLÁ**

- I. Príjemné a láskavé je úsilie o láskavosť, nič nie je od neho ušľachtilejšie. Kráľovstvo sa spája s kráľovstvom putom svornosti.
- II. Primerané a dovolené je pre človeka osvieženie, ktoré ho zreteľne posilňuje.
- III. Prívetivosť reči je priaznivá, ak túži oznamovať potrebné záležitosti.
- IV. Znamenitá láskavosť sa preukazuje vznešenejšie pre silnejšiu posilu a voči svojim pôsobí nápadnou úprimnosťou.
- V. Svojím úsilím hubí namyslených nafúkancov a jemným usmerňovaním vecí dodáva pokoj.
- VI. Správanie pochlebovača sa podobá na opičie mláďa, ktoré vstáva s tými, čo vstávajú, skáče spolu so skáčucimi, plače spolu s plačúcimi.
- VII. Pochlebovanie je spolubývajúcim vidiny, pavučinou je zadržované a zdá sa, že všetko svoje úsilie ukrýva v ľade.
- VIII. Pochlebovanie je to, čoho konáre pučia v najtuhšom mraze, avšak s približujúcim sa letom sa pretvaruje vďaka kvetom každého druhu.
- IX. Mrzutosť je podobná zmiji, ktorá spoločnosti prináša nevrlosť.
- X. Ona je preveľmi závistlivou obludou, ktorá keď sa vinou hockakej vnútornej pachuti vo vlastných ústach nemôže načiahnúť po žiadnom lahodnom jedle, iným, ktorí si na toto jedlo chutia, pokazí chuť.
- XI. Naša pravdovravnosť nie je ľubovoľné hovorenie pravdy – to sa totiž môže veľmi ľstivo a cielene infikovať trpkosťou, v skutočnosti je to skôr vnútorný súzvuk, v ktorom sa duch tak prudko rozpálil k hovoreniu toho, čo je pravdivé, že je presvedčený, že

- XII. Non id verum quod scimus, sed quod proximi utilitate recensemus laudabile est.
- XIII. Non verum quando sed plus quomodo aperire investigandum est.
- XIV. Veritas est ab Appelle depicta foemina formosissima, simpliciori habitu ut sinceritatem, nudo pectore ut animi simplicitatem patefactam agnoscas.
- XV. Obsequium amicos veritas odium parit. Veritas enim est illa bona mater, quae per accidens genuit malam filiam, iuxta illud: quatuor bona matres pariunt quatuor pessimas filias: I. Veritas odium. 2. Prosperitas superbiam. 3. Securitas periculum. 4. Familiaritas contemptum.
- XVI. Tritum et pridem a plurimis usque huc iteratum est: Qui nescit dissimulare nescit vivere. At verissimum hoc est: Ignorat vivere qui scit mentiri et dissimulare.
- XVII. Arrogantiam philosophus, triplici telo vel maxime sibi ipsi insidias struere asseverat: inconvenientia oris et cordis; iactantia gloriae, cum tamen nulla sit; apprehensione lucri cum tamen absens sit.
- XVIII. Dissimulationem quoque duplici morbo laborare certum est, nempe fraude et serpentina hypocrisi.
- XIX. Mendacium ethicum patefit perhabitum.
- XX. Est notum non nuper: falsum dicens non mentitur semper.
- XXI. In negotio fidei, nulli quocunque tandem nomine veniat dissimulationem commendamus.
- XXII. Urbanitas est somnus perturbationis obiectum delectabile supeditans.

- lahodné je hovoriť výlučne pravdu, hovoriť nepravdu je veľmi odporné.
- XII. Nie to, čo vieme, ale to, čo považujeme za najbližšie k dobru, je chvályhodné.
- XIII. Teda nie je potrebné pátrať kedy, ale skôr akým spôsobom sa pravda odhaľuje.
- XIV. Apelles³ namaloval pravdu ako veľmi pôvabnú ženu, môžeš ju spoznať podľa jednoduchého zovňajšku ako úprimnosť, s obnaženou hrudou ako odhalenú počestnosť ducha.
- XV. Priazeň plodí priateľov, pravda nenávisť. Pravda je totiž tá dobrá matka, ktorá zrodila vďaka náhode zlú dcéru, takmer akoby štyri dobré matky porodili štyri najhoršie dcéry: pravda nenávisť, priazeň pýchu, bezpečie nebezpečenstvo, dôverné priateľstvo pohrdanie.
- XVI. Opakovalo sa dávno a mnohými až do dneška používané: ten, kto sa nevie pretvarovať, nevie žiť; a veľmi pravdivé je nasledovné: nevie žiť ten, kto vie klamať a pretvarovať sa.
- XVII. Filozof potvrdzuje, že arogantnosť trojakou zbraňou najmä jemu samému strojí úklady: protirečením si úst a srdca; honosením sa slávou, hoci žiadna nie je; chopením sa zisku, hoci je v nedohľadne.
- XVIII. Je isté, že pretváarka pôsobí ako dvojaká choroba, totiž klamom a krivosťou reči a gest.
- XIX. Morálny klam sa odkrýva skrze správanie.
- XX. Je dávno známe: nie vždy klame ten, kto hovorí nepravdu.
- XXI. Pretváрку zverujeme za úlohu dôvere, predsa k nikomu nepríde pod takýmto menom.
- XXII. Duchaplnosť je spánkom rozčúlenia poskytujúcim príjemné snenie.

³ Apelles (Ἀπελλῆς) – grécky maliar, vrstovník Alexandra Veľkého.

- xxiii. Ludere ut liceat, licet omnino, non vero laedas.
 xxiv. Comitas ab urbanitate discrepat, illa etenim plerumque sale conditum, haec perpetuo affectu hilaritatis permixtum obiectum habet.
 xxv. Facetiae conversationem sermonis, ludi et ioci actionem executivae considerationis contemplantur.
 xxvi. De verbis non contendimus, verum res verbis comprehensas legitime applicatas volumus.
 xxvii. Scurrilitas in superbis, impudentiam propinat. In momis et sophistis molestiam concitat, in omnibus scurrilitate praeditis acrem venenatum evomit.
 xxviii. Rusticitas in morionibus stupiditatem sorbillat, in ethnicis immanitatem combinat, in omnibus rudem et spinosam conversationis qualitatem effutire praesumit.
 xxix. Sales vel alacriter sunt spargendi, vel si lentim, potius deserendi.
 xxx. In salibus exequendis, sive etiam suscipiendis, Othonem Melanderum imitaberis:

Qui quandoque sales non immiscere facetos
 Novit, is indignus qui voret ore salem est.
 Quique recensentes non vult audire lepores
 Est lepus atque animi non habet iste salem.
 Musica vita Deo grata est hominumque, catervae
 Exeat e mundo qui ioca docta fugit.

- xxiii. Je celkom možné, že môžeš žartovať, ale nie urážať.
 xxiv. Prívetivosť sa líši od duchaplnosti, ktorej zmysel je zväčša založený na bystrosti, kým zmysel prívetivosti je spojený s neustálym pocitom veselosti.
 xxv. Veselosť sa dá pozorovať v spôsobe rozhovoru, žarty a vtipy počas prednesu úvahy.
 xxvi. Slová nepoužívame ako zbrane, ale pomocou nich chceme náležite zachytiť skutočnosť.
 xxvii. Roztopašnosť nalieva do pyšných bezočivostí. V hercoch a mudrlantoch podnecuje afektovanosť, na všetkých postihnutých roztopašnosťou chrľí prudkú otravu.
 xxviii. Neohrabanosť rozstrekuje medzi vojakmi⁴ hlúposť, medzi pohanmi spája ukrutnosť, medzi všetkými spôsobuje, že kvalita rozhovoru sa táraním stáva surová a kostrbatá.
 xxix. Vtipy je potrebné alebo utrusovať svižne, alebo ak pozvoľna, lepšie je zanechať ich.
 xxx. V rozprávaní alebo tiež robení si žartov budeš napodobňovať Othona Melandera:

Kto nevie ako kvalitný žart urobiť zavše,
 je nehodný, ako ten, kto ústami prehľta soľ.
 Ako zajac sa správa ten, kto vravené vtipy
 nerád počúva a bez duchaplnosti je.
 Bohu i ľuďom je milá k umeniu citlivá duša
 vychádza zo sveta, čo opúšťa učený žart.

⁴ morion – typ prilby

MEMBRUM TERTIUM
INSUANS QUAESTIONES UTILIORES

I. Q[UAESTIO] Utrum virtutibus homiliticis nomen virtutis competat?

AFFIR[MATUR]: Cui enim definitio virtutis competit, illi etiam nomen competere necessum est. Ut enim omnes caeterae virtutes, sic etiam hae obiectum habent – omnes res praecise salutis politicae obnoxias. Sic fortitudinis virtus laborat felici miroque conatu in bello, temperantiae in conviviis, liberalitatis in subiuvando proximo, magnificentiae circa sumptus magnos erogandos, modestiae in dignitatibus minoribus, mansuetudo iram temperat, iustitia suum cuique tribuit. Superveniunt tamen his homiliticae virtutis ceu principes et insignes monarchae, decreta sua introducetes generalia omnesque reliquos ad ὀμιλίαν tanquam anchoram robustissimam accomodantes.

II. Q[UAESTIO] An omnibus vir comis affabilis, paucis vero familiaris iure esse debeat?

AFFIR[MATUR]: Idque propter tritum illud: Nemini te facias nimis sodalem, plus dolebis quam gaudebis; nimia etenim familiaritas parit contemptum. Et quidem id saepissime nobis accidit, cum posterioris aestimationis hominibus; scrutantur namque illi virtutes nostras et ad stuporem sub initium non raro pertrahuntur: verum cum minimam exinde hauriunt particulam subito status noster excellentior areverentia longius abit.

III. Q[UAESTIO] Num comitas et amicitia palmas aequipollentiae sibi invicem porrigant?

Non negamus amicum posse esse comem et contra. Tamen affirmamus eosdem intrinsece in affectibus differre. Vir comis enim

TRETIA ČASŤ
ZHRŇUJÚCA POTREBNÉ OTÁZKY

I. OTÁZKA: Prislúcha cnostiam, ktoré sa prejavujú v styku s ľuďmi, pomenovanie cností?

ODPOVEĎ: Komu prislúcha definícia cnosti, tomu je potrebné prisúdiť aj to pomenovanie. Tak ako všetky ostatné cnosti, tak aj tieto majú svoj objekt – v stručnosti teda všetky záležitosti týkajúce sa občianskeho blaha. Ako sa cnosť statočnosti prejavuje ušľachtilou a obdivuhodnou snahou vo vojne, cnosť striedmosti na hostinách, cnosť veľkomyseľnosti v dôvernom povzbudení, cnosť vznešenosti vo vynakladaní veľkých výdavkov, cnosť skromnosti vo vážení si drobností, tak ako vlúdnosť krotí hnev, spravodlivosť udeľuje každému, čo mu patrí. K týmto sa však pridružujú cnosti v styku s ľuďmi ako popredné a znamenité vládkyne, ktoré zavádzajú svoje všeobecne platné pravidlá a všetko ostatné prispôbujú spoločnosti ako pevnej kotve.

II. OTÁZKA: Má byť priateľský muž prívetivý podľa práva ku všetkým alebo len k hŕstke dôverných priateľov?

ODPOVEĎ: Na túto častú otázku sa dá odpovedať takto: Pre nikoho sa ako priateľ príliš neobetuj, lebo budeš viac trpieť, ako sa radovať; prílišná dôvernosť predsa plodí opovrhnutie. A naozaj, stáva sa nám to veľmi často s menej váženými ľuďmi, lebo oni vyhľadávajú naše cnosti a nezriedka sú krátko po začiatku privedení do úžasu. V skutočnosti, keď odtiaľ načerpajú malinkú čiastku, náhle naše znamenité postavenie stratí u nich úctu.

III. OTÁZKA: Môžu si láskavosť a priateľstvo navzájom podávať víťazné palmy v rovnakej sile?

ODPOVEĎ: Dobré vieme, že priateľ môže byť aj láskavým, aj na-

quicquid facit ex habitu virtuositatis promanere debet, quod amico non item competit. Amicus enim se relative habet, hoc est, si amat redamari cupit et quidem paucos amat a paucisque amat: Millibus (enim) ex multis vix unus fidus amicus, quod rursus vir comis a se removet, qui in universum omnes homines tam notos quam ignotos, tamque exotericos quam familiares contemplatur. Idque facit, non ut amicus propter amicitiae vinculum, sed propter infusi habitus (non quia amat vel redamatur, sic enim non esset comis, sed quia est talis) exercitium.

IV. Q[UAESTIO] An adulatio et insignis erga dominos accomodatio, defendi possit comitatis vestigio?

RESP[ONDETUR]: Quotiescunque Deo placere possumus, nihil faciendum hominum gratia Gal. I. v.10 quoniam obediendum Deo quam hominibus Act. 5. v. 29. Haud igitur minus praeclare septem fratres Iudaei carne suilla vesci recusarunt in gratiam Antiochi 2. Mach. 7. Praeclare Petrus et Iohannes Apostoli interdictum ministrorum ecclesiae de contemnenda luce verbi divini contempserunt, Act. 4. v.29.20.

V. Q[UAESTIO] Utrum vir comis praecise ad oblectandam et non quandoque ad reprehendendum proximum debeat esse instructus?

PRO DIVERSITATE QUAESTIONIS DIVERSE RESPONDEMUS: proxim delectandus est ex officio viri comis qua tale, proximus denique corripendus, ob defectum vel excessum illud suscipiendi, idque non propter venenum eidem suppeditandum, nec animo saeviendi, sed medendi.

VI. Q[UAESTIO] Num inter pocula disputare liceat?

RESP[ONDETUR]: Damnamus hic et excessum illorum qui de quavis materia in conviviis litigando cerdonibus nobilissimam philosophiam deridendam propinant et defectum illorum qui in conversationibus ad hilaritatem institutis tanquam pisces muti sedent. Nos

opak. Predsa však tvrdíme, že sa vo vnútornom pociťovaní líšia. Čokoľvek totiž robí láskavý muž, má to prameniť z počestného zmýšľania, čo nie rovnako prislúcha mužovi priateľskému. Pojem priateľský je totiž relatívny, to znamená, ak miluje, túži lásku opätovať, a keď miluje iba niekoľkých, len niekoľkými je milovaný. Z mnohých tisícov sotva jeden priateľ je verný, čo naproti tomu láskavý muž necháva bokom, ktorý všeobecne rovnako pozerá na všetkých ľudí – tak známych, ako aj neznámych, tak cudzích, ako aj príbuzných.

IV. OTÁZKA: Mohli by byť pochlebovanie a nápadná ochota obhájené vlúdnosťou?

ODPOVEĎ: Kolkokoľvek sa môžeme páčiť Bohu, nič netreba podnikať kvôli ľuďom (Gal 1, 10), pretože je väčšmi potrebné poslúchať Boha než ľudí (Sk 5, 29). O nič menej pamätne sa sedem židovských bratov zdráhalo jesť bravčové mäso, keď išlo o to nakloniť si Antiocha (2 Mach, 7). Aj apoštoli Peter a Ján obdivuhodne pohrdali zákazom popredných Cirkvi o opovrhovaní svetlom Božieho slova (Sk 4, 29).

V. OTÁZKA: Má byť vlúdny muž jednoducho kedykoľvek pripravený na rozveselovanie, a nie na karhanie najbližšieho?

ODPOVEĎ: Pre kontradikciu v otázke odpovieme protikladom: po prvé, vlúdny muž má potešovať, a to v prvom rade, a až potom má napravovať, aby podchytil to, čo je chybné a hriepne, a to nie kvôli tomu, aby sám seba otrávil, ani pre rozčúlenie mysle, ale kvôli vyliečeniu.

VI. OTÁZKA: Môže sa diskutovať počas popíjania?

ODPOVEĎ: Na tomto mieste odsudzujeme aj vinu tých, ktorí popíjajú na ľudových hostinách škriepia sa o hocakej téme na posmech najvznešenejšej filozofie, a odsudzujeme i slabosť tých, ktorí sedia ako nemé ryby počas stretnutí usporiadaných pre pobavenie. My rozlišujeme medzi témou žartovnou a dôvtipnou – jedna spôsobuje

distinguiamus inter materiam spinosam et iocosam, illa molestiam, haec tristitiam parit. Vide de hac materia copiosius disserentem Martinum Caselium iam theologiae doctorem systematicae Ethica disputatio 8. q.31.p.200 seqq.

VII. Q[UAESTIO] An maior cum minori debeat iocari?

NEG[ATUR]: Urbanitas enim diligentissime considerat aequalitatem ordinis. Proinde pastor cum auditore, dominus cum famulo, doctus cum indocto, praeceptor cum discipulo, parens cum filio, nimis familiariter conversans autoritatem suam prostituit, ut erudite disputat Nicolaus Hunnius de Urbanitate n.3.

VIII. Q[UAESTIO] Quid causae est, quod in summo excellentiae gradu philosophi constituti, saepius morosi videantur?

RESP[ONDETUR]: Philosophi altius in sapientiae abdita penetrantes excusari possunt et non possunt. Excusari possunt, cum sunt in contemplatione rerum altiori positi et sic non facile discursus suos dissipatos colligere valent. Excusari non debent, si raro vel nunquam comitati studeant. Ratio, quia saepius sibi ipsi vitam per melancholiam quae est balneum satanae eripiunt. Iuxta illud: Quod caret alterna requie durabile non est.

IX. Q[UAESTIO] Utrum aptiores ad conversationem sint iuvenes, quam aetatis decrepitatae homines?

RESP[ONDETUR]: Magis iuvenes esse aptos ad conversandum quam senes. Senes enim utilitati student, iuvenes vero conversatione iucunditatis vel saepissime oblectantur.

X. Q[UAESTIO] Num studioso artium liberalium liceat chartis lussoriis studia postponere?

RESP[ONDETUR]: Cum haec quoque aliquo pacto ad conversationem quadrent, permitti plerique extra scholam possunt, tamen cum

mrzutost', druhá zármutok. O tejto téme pozri obšírnejšie Martina Caselia, teraz už doktora systematickej teológie, ktorý ju rozoberá v diele *Ethicae disputatio* 8, 31, s. 200.

VII. OTÁZKA: Môže mladší žartovať so starším?

ODPOVEĎ JE ZÁPORNÁ: Vtipnosť totiž veľmi svedomito dbá na rovnosť stavu. Práve tak ak príliš dôverne debatuje (duchovný) pastier s poslucháčom, pán so sluhom, učený s neučeným, učiteľ so žiakom, otec so synom, vydáva napospas svoju vážnosť, to bystro poznamenáva Mikuláš Hunnius v diele *O cnosti* 3.

VIII. OTÁZKA: Čo je príčinou, že sa filozofi určeni na najvyššom stupni vznešenosti zdajú príliš často tvrdohlaví?

ODPOVEĎ: Filozofi, keďže prenikajú hlbšie do tajných zákutí múdrosti, môžu aj nemôžu byť ospravedlnení. Môžu byť ospravedlnení, keď spočívali v hlbšom rozvažovaní o veciach, a tak nie sú schopní pohotovo zozbierať svoje rozptýlené výklady. Nemajú sa ospravedlňovať, ak zriedka alebo nikdy sa neusilujú o vlúdnosť. Dôvodom je, že oni sami si násilne berú život vinou melanchólie, ktorá je satanovým kúpeľom. Pritom to, čo je bez striedavého odpočinku, nie je trvanlivé.

IX. OTÁZKA: Je pre rozhovor viac prístupná mládež, alebo vekom starší ľudia?

ODPOVEĎ: K zmene sú viac spôsobilí mladí ľudia než starci. Starci sa totiž usilujú o úžitok, mladí ľudia sú však veľmi často potešení aj príjemným rozhovorom.

X. OTÁZKA: Smie študent slobodných umení dávať prednosť hracím kartám pred štúdiom?

ODPOVEĎ: Keď hracie karty nejakým spôsobom umocňujú konverzáciu, zväčša sa môžu dovoliť mimo školy. Jednako vzhľadom na to, že ľudia sa oddávajú kartám zväčša pre zisk [čo sa veľmi zriedka prihodí

plerumque iisdem dediti propter lucrum (quod rarissime fato contingit) seria studia intermittant occasionesque non raro ad discordias porrigant, suademus studiosis easdem intermittendas. Nam si saepius chartis lusoriis oblectarentur a lurconibus (qui per easdem habitum bibendi acquirunt) haud cito dignoscerentur. Si vero studiosis lusoriae chartae placeant propter quatuor reges adeant codicem Biblicum in quo invenient non quattuor reges sed quatuor libros Regum.

XI. Q[UAESTIO] Ad quam disciplinarum speciem vir eruditus relegere debeat tractatum veritatis unice Deo acceptum?

RESP[ONDETUR]: Veritas ad omnes disciplinas liberales pertinet quia nulla disciplina circa falsitatem versatur. Ergo veritas vagatur per omnes disciplinas intellige in actu exercito. Nam in actu signato pertinent ad solam Metaphysicam. In ethicis vero consideramus veritatem mentis et ordinis.

XII. Q[UAESTIO] Utrum homo propter sceleris sui occultationem veritatem iure iurando dissimulare queat?

NEG[ATUR]: Perniciosum tanto vigore specimen hoc dissimulationis execrandae non nullis cerebrum falcinavit, ut manifesto oppressi, se immunes ab eo longissime ingeminant. Imo saepius magistratui propudiosissimis insidias struere convitiis (propter veritatis indagacionem) satagunt.

XIII. Q[UAESTIO] (Cum dissimulatio veritatis quandoque salutem proximi et bonum nomen conservare queat) Utrum in universum dissimulatio animi sit interdicta?

RESP[ONDETUR]: Respectus in omnibus haberi debet ad illud aureum bene esse, si itaque salus proximi per dissimulationem veritatis (quandoque) occultari inviolata propria conscientia posset magistratuique illud minus obsesset, correctio denique proximi perspicua esset, admitti salvo iure posset.

pod tlakom osudu], prerušujú vážne štúdiá. Príležitosť nezriedka smeruje k škriepkam. Preto študentom navrhujeme, aby s kartami prestali. Lebo keby sa pričasto bavili hracími kartami, nerozoznali by rýchlo tých, ktorí skrze karty získavajú podnet na pitie. Ak by sa skutočne horlivcom páčili hracie karty pre *štyroch kráľov*, nech sa obrátia aj na zväzok Biblie, v ktorej nájdú nie štyroch kráľov, ale štyri Knihy kráľov.

XI. OTÁZKA: Ku ktorému druhu náuk má vzdelaný muž usúvzťažniť rozpravu o pravde, ktorá bola prijatá jedine od Boha?

ODPOVEĎ: Pravda sa vzťahuje na všetky slobodné náuky, pretože nijaká náuka sa nekrúti okolo nepravdivosti. Teda pravda sa pohybuje po všetkých náukách, rozumej vo *vykonanom akte* (v rámci skúšky správnosti). Lebo v *označenom akte* – v zmysle dokazovania sa vzťahuje jedine na metafyziku. V etických knihách vskutku rozoznávame pravdu rozumu a poriadku.

XII. OTÁZKA: Môže človek, pretože skrýva svoj zločin, zatajiť pravdu prisahou?

ZÁPORNÁ ODPOVEĎ: Tento preveľmi záhubný spôsob klamného prisahania v takom veľkom zápale skosil mozog viacerým, že zjavne premožení vzdychajú, ako sú od neho na míle vzdialení. Dokonca častejšie sa zamestnávajú strojením nástrah úradu cez najnehanebnejšie prehrešenia (pretože úrady pátrajú po pravde).

XIII. OTÁZKA: [Keďže zatajovanie pravdy môže niekedy zachrániť blaho najbližšieho a dobré meno], môže byť potom pretváarka ducha (klamstvo) všeobecne zakázaná?

ODPOVEĎ: Patrí sa vo všetkých veciach rešpektovať ono zlaté pravidlo: byť na tom dobre. A tak ak by sa dalo zachrániť blaho blížneho pomocou zatajovania pravdy, a pritom by vlatné svedomie ostalo nedotknuté a úradu by to vôbec neuškodilo, pričom náprava blížneho by bola napokon v dohľadne, mohlo by zatajenie byť prípustné bez ujmy na zákone.

XIV. Q[UAESTIO] An favor dominorum in rebus seriis veritati praefereendus?

RESP[ONDETUR]: Multi quidem haec optant, sed non tam bene quam suete, veritas enim tanquam aureum vexillum ob solum huius vitae commodum non est abiicienda. Cum detrimento enim propriae conscientiae et boni publici id fieret.

XV. Q[UAESTIO] Utrum antiquissimum quodcunque verissimum?

RESP[ONDETUR]: Adstipulamur quidem assertive huic quaestioni, verum respectu antiquitatis absolutae. Liquet ex Physicis necessario habitum praecedere privationem. Ubicunque enim habitus adest, ibi privatio abest. Ast ubi primum veritas antiquissima erat, ibi quoque habitus erat. Ergo ubi veritas erat (quae ad minimum habet se tanquam habitus) inde procul privatio (quae est falsitatis) aberat. Hinc ex assertionem nostram minime concedimus pontificiis hanc sequellam: Dogma monarchicum papale ante tempora Lutheri exstitit. Ergo dogma papale est verius dogmate Lutheri. Cornuta quidem haec collectio, sed neminem ferit. Ludunt enim nobiscum ambiguitate antiquitatis.

XVI. Q[UAESTIO] Num ille qui rumores de hoc vel illo casu audit, eos identidem referre posset extra mendacii squammam?

AFFIR[MATUR]: Si enim formalia verba repetit, minime mentitur cum intrinsece nullam discordiam rationis cum voluntate agnoscit. Breviter: rumores falsos proferendo falsum dicit, sed non mentitur, cum ethicus animum respiciat.

XVII. Q[UAESTIO] An veritas sit congruentia et conformitas rei cum intellectu divino?

AFFIR[MATUR]: Intellectus enim noster non ponderat res, sed ponderatur a rebus: homo certe nihil debet fingere quod non sit accommodatum quodam modo hoc est, vel univoce, vel analogice, rebus. Scilicet vanus est conceptus, cui prorsus nihil respondet in re.

XIV. OTÁZKA: Má sa vo vážnych veciach dať priazni pánov prednosť pred pravdou?

ODPOVEĎ: Zaiste si to mnohí želajú, ale nie je to také dobré, ako je to zvyčajné; pravda totiž nemá byť zahadzovaná ako zlatá zástava len kvôli výhode v tomto živote, ani keby sa to dialo na ujmu vlastného svedomia a verejného dobra.

XV. OTÁZKA: Je prastaré zároveň najpravdivejšie?

ODPOVEĎ: Zaiste. Tejto otázke prisvedčujeme súhlasne, ale so zreteľom na absolútnu starobylosť. Z Aristotelovej Fyziky nevyhnutne vyplýva, že zovňajšok predchádza strate zovňajšku. Všade, kde je zovňajšok, tam chýba strata zovňajšku; a len čo pravda bola prastará, tam bol zároveň aj zovňajšok. Teda kde bola pravda (ktorá sa správa pri najmenej ako zovňajšok), odtiaľ bola ďaleko vzdialená strata zovňajšku (ktorý je nepravdou). Preto v dôsledku našej výpovede vonkoncom neponechávame pápežencom vyvodenie tohto záveru: „Monarchická pápežská dogma bola pred Lutherom. Teda pápežská dogma je pravdivejšia než dogma Lutheru.“ Veru prefikovaný je tento sylogizmus, ale nikoho neudiera. Pohrávajú sa totiž s nami na dvojzmysle starobylosti.

XVI. OTÁZKA: Môže ten, kto počúva nezaručené správy o tej či onej udalosti, tie správy opakovať a pritom neniesť poškvrný klamstva?

ODPOVEĎ JE Kladná: Ak totiž človek opakuje formálne slová, vonkoncom neluže, keďže vo svojom vnútri nespoznáva nijaký rozpor medzi mysľou a vôľou. Skrátka: šírením klamlivých správ síce hovorí nepravdu, ale neklame, keďže ako etik sa zaujíma o ducha.

XVII. OTÁZKA: Je pravda zhodou a súhlasnosťou vecí s Božím intelektom?

ODPOVEĎ: Naša chápanosť vecí nezvažuje skutočnosť, ale je vecami zvažovaná: človek určite nemá predstierať nič, čo nie je pri-

XVIII. Q[UAESTIO] Utrum mendacium dicens sit mentiens?

RESP[ONDETUR]: Eiusdem ferme tenoris quaestio haec videtur, cum ab hac superius tertia, tamen cum pridem ab indoctis non nullis differentia spectata est nulla, eosdem in lucem deducentes dicimus mendacium dicentem edere nudum actum, mentientem edere actum ex habitu provenientem. Ergo ille qui mendacium dicit distinguendus est a mendace.

XIX. Q[UAESTIO] An mendacium sit tantum unum?

RESP[ONDETUR]: Sane extra controversiam concedimus, mendacium praecise unum quatenus perniciosum, damnabile et in famam proximi directum consideratur. Hoc enim solum proprie dictum mendacium est. Officiosum vero et iocosum cum prorsus abhorreant ab eius natura, nullatenus aequali iure pensitanda erunt.

XX. Q[UAESTIO] An religio sit dissimulanda?

RESP[ONDETUR]: In religione caute quidem est agendum, sed non callide. Quia fidei confessio semper est danda a quibusvis si videlicet eam serio postulaverint adversariis rationis usu non destituti et in publica sede locati: videatur locus classicus I.Pet. 3 v.15. Facessat proinde furor Arii, qui dum confessionem quam imperator Constantinus proposuerat in totum approbare debuisset, iuramento confirmavit se sancte approbare eam, quam sinu occultam gerebat intelligendo.

merané, akokoľvek to je vo vzťahu k veciam, či súhlasne, či obdobne; je to totiž prázdny koncept, ktorému v skutočnosti nezodpovedá naskrze nič.

XVIII. OTÁZKA: Klame ten, kto vraví nepravdu?

ODPOVEĎ: Táto otázka sa zdá byť takmer takého znenia ako tretia nahor od tejto. Jednako viacerí neučení v nej zbadali určitý rozdiel. Privádzajúc týchto k svetlu, tvrdíme, že ten, kto hovorí klamstvo, koná holý skutok, no ten, kto klame, koná skutok pochádzajúci z postoja. Teda treba odlišovať toho, kto hovorí klamstvo, od luhára.

XIX. OTÁZKA: Je klamstvo len jedno?

ODPOVEĎ: Áno, mimo polemiky pripúšťame, že klamstvo je presne iba jediné v tom zmysle, že je odsúdeniahodné a dá sa sledovať ako zacielené proti povesti blížneho: iba toto je totiž klamstvo v pravom zmysle slova. Avšak keď sa s jeho povahou naskrze nezhodujú pojmy úslužnosti a žartovnosti, v žiadnom prípade sa nemajú hodnotiť rovnakou mierou.

XX. OTÁZKA: Má sa náboženstvo zamlčať?

ODPOVEĎ: Samozrejme, v otázke náboženstva treba konať obozretne, ale nie ľstivo. Pretože vyznanie viery musí vždy vydávať hoci- kto, ak totiž oň vážne požiadajú pre odporcov tí, ktorí nie sú zbavení používania rozumu a majú funkciu vo verejnom postavení. Pozri- me sa na klasickú pasáž v Prvom Petrovom liste 3. kap., 15. verš. Preto nech sa prace Ariovo besnenie. Veď medzitým, čo cisár Konštantín predložil vyznanie, ktoré mal za úlohu schváliť ako celok, prisahou sväto potvrdil, že schvaľuje to vyznanie, ktoré nosil v záhrení zahale- né pred dostupnosťou chápania.

XXI. Q[UAESTIO] Utrum virtutis urbanae praxis semper investiganda, studia vero seria saepius deserenda?

RESP[ONDETUR]: Medio peregrinationis hic viam investigare non imerito sinceritus suadeo. Nulla hic est severitatis stoicae amplectendae ratio, nulla hic effrenatae ingluviei Epicurae conditio, nullus hic moeror perpetuus Catoni praescriptus, nullus denique risus continuo a Democrito iteratus, minime omnium horum Heracliti fletus aeviternus. Verum hic confabulationem philosophum audiamus, delectamento suavitatis aurium perplexum: Quid ludis Iuvenis? Cur perdis horam, temporis iactura non reficitur, laboris omissi naufragium non revocatur? Quid quaeso non licet omnino ludere? Licet, cur ergo intonas? Medium servandum suadeo, nimium fugiendum doceo. Quid vis ut semper inhiemus studiis? Non, sed ut saepe etiam vacetis iocis. Iocemur ergo placet, sed in iocis spectari debet tempus breve; nam longius nocet. Locus honestus? Nam suspectus inficit, modus iustus, nam profusus laedit, licitum iocandi genus, nam iniquum vulnerat, utilis finis, qui malus pervertit omnia.

XXII. Q[UAESTIO] Utrum morionum ludus, quem plerumque in aulis principum et comitum exercent, de hoc ludorum genere participet?

RESP[ONDETUR]: Per negationem: et id sane merito: si enim virtutis executio debet dilatari ad omnes in universum homines: (iuxta illud: unicuique tribuendum quod suum est) utique utilitas non unius sed omnium deprecanda venit. Verum cum morio, solius domini favore (adulantis indicio) repraesentet, interim caeterorum honorem et aestimationem laedit, nequaquam huius virtutis odorem degustat. Talem habuisse dicitur Sigismundus imperator, qui cum per adulationem eius famam ad coelos usque devehere cerneretur. Sigismundus maxillam eidem percussit, quod adulator pro inconsueto cernes dixit: Cur me coedis, imperator? Sigismundus: Cur me mordes adulator.

XXI. OTÁZKA: Treba vždy skúmať praktizovanie duchaplnosti ako cnosti, ale vážne štúdiá častejšie zanechávať?

ODPOVEĎ: Tu odporúčam plným právom a vo všetkej úprimnosti bádať strednou cestou. Nie je tu nijaký dôvod osvojiť si stoickú prísnosť, nijaká podmienka pre epikurovskú bezuzdnú pahlnosť; nie je tu nijaký večný smútok predpísaný Catonovi; napokon nijaký smiech, aký Demokritos znova a znova opakoval; a už vôbec nie nejaký večitý Herakleitov plač. Ale vypočujme si tu bájku a Filozofa, ktorý bol zarazený pôžitkom z toho, čo bolo príjemné pre jeho uši: Čo sa hráš, mladík? Prečo mrháš časom? Premárnený čas sa nevracia, stroskotanie lode pre nevykonanú prácu sa nedá odvolať. Prečo, prosím, vôbec sa neslobodno hrať? Slobodno, prečo teda mrmleš? Odporúčam strednú cestu, odporúčam vyhýbať sa tomu, čoho je priveľa. Čože? Ty chceš, aby som vždy zíval pri štúdiách? Nie, ale aby ste mali voľno aj na žarty. Vtipkujme teda; súhlasím, ale žartami sa má stráviť len krátky čas, lebo dlhší škodí. Je toto miesto čestné? Lebo podozrivé znečisťuje. Je tento spôsob správny? Lebo príliš zdĺhavý uráža. Je to miesto, kde sa smie žartovať? Lebo nesprávne miesto zraňuje. Je účel užitočný? Lebo ten, ktorý je zlý, obracia všetko naruby.

XXII. OTÁZKA: Môže mať hra šašov, ktorá sa zvyčajne predvádza v palácoch vladárov a grófov, účasť na tomto druhu žartov?

ODPOVEĎ POMOCOU ZÁPORU, A TO CELKOM OPODSTATNENE. AK SA MÁ TOTIŽ USKUTOČŇOVANIE CNOSTI ŠÍRIŤ VO VŠEOBECNOSTI K VŠETKÝM LUĎOM – PODĽA ZÁSADY: každému treba dať, čo mu náleží – tak aj užitočnosť nie je vecou jedného človeka, ale prichádza ku všetkým ako želatelná. Pravda, keď šašo predstavuje priazeň pána ako jediného – podľa udania lichotníka – medzitým však uráža česť a vážnosť ostatných, naskrze neokúša chuť tejto cnosti. Hovorí sa, že takého mal cisár Žigmund. Keď šašo vyzdvihoval jeho povest' lichotníckym spôsobom až do nebies, Žigmund ho udrel do čeluste. Lichotník to pokladal za nezvyčajné a povedal. „Prečo ma biješ, cisár?“ A Žigmund mu na to: „Prečo ma hryzieš, lichotník?“

XXIII. Q[UAESTIO] Num vir urbanus salvo conscientiae dictamine cuiuspiam (ob genealogiae suae, ab aliquo per crimen aliquod contaminatae) iocandi gratia, ob oculos idem crimen ponere possit?

RESP[ONDETUR]: Mos huius calumniae pridem multorum, conscientias penetravit, quibus cum nihil aliud materiae loquendi superioris mentis iudicio substituatur, quam unica nominis boni detractio, per huius infictionem autoritatis suae eminentiam quaerere didicerunt. Verum vir bonus a morsu hoc venenatissimo prorsus sibi abstinere studebit. Haec enim famae detractio non solum ethico studio, sed theologico vel maxime prohibita est: ubi ipse Deus Optimus Maximus huius calumniae altio rem motum redarguit, statuens: filium non portare iniquitates patris. Si igitur filius non portabit iniquitatem patris, nec frater fratris aut alterius amici labem facinoris in propria fama portabit. Quanta igitur hic sit innocentiae illusio, cui amici delicta impinguntur, agnoscit vel minimus.

XXIV. Q[UAESTIO] Utrum urbanitas sit virtus proprie sic dicta, cum facillimum obiectum nempe ludus sit (quo plerumque ternarii infantes delectantur?)

RESP[ONDETUR]: Plurimi osiores (per inscitiam) linguae latinae, eandem vilipensam statuentes (exemplo huius virtutis) censores eiusdem infantes statuunt: cum ars osiores nullos habeat nisi ignorantes et sic cum per stupidum studendi animum ad elegantiam linguae latinae pervenire nequeunt, eius elegantiam sua ignorantia contemnant. Ludunt nisi fallor voce ludi, ludunt si non potius delirant. Ludere quidem infantes scopum bene et virtuose concedimus, sed ludere ethice habituali praescripto rationis non minus arduum quam difficultate eximia politum censemus. Pars esto de lingua latina, ratio, loquitur puer latine praeter ornatum eiusque difficultatis contemplationem, loquitur vero latinus perornatum eiusque artis speculationem.

XXIII. OTÁZKA: Môže duchaplný muž bez ujmy na hlase svedomia zo žartu hocikomu – pre zneváženie svojho rodu, ktorý niekto poškrvnil nejakým zločinom – vyhodit' na oči ten istý zločin?

ODPOVEĎ: Zvyk takéhoto ohovárania už dávno prenikol do svedomia mnohých, ktorým sa nič iné z tém pre rozprávanie nenaskytuje na základe úsudku vyššej mysle, než jediné utrhanie na dobrom mene; cez takéto poškrvňovanie svojej autority sa naučili hľadať svoju vynikajúcosť. Pravda, charakterný muž sa bude snažiť úplne vyhýbať tomuto najjedovatejšiemu poštipnutiu. Toto utrhanie na cti je totiž rozhodne zakázané nielen v morálnom štúdiu, ale aj v teologickom. Tam sám dobrotivý všemocný Boh dokázal, že nejestvuje vyššia pohánka pre takéto hanobenie, keď rozhodol, že nepravosti otca sa neprenášajú na syna. Ak teda syn nebude nosiť nepravosť otca, ani brat nebude niesť škvrnu skutku brata ani iného priateľa vo svojej vlastnej povesti. Slovom, aký veľký je tu výsmech nevinnosti? Ten, ktorému sa pripisujú prečiny priateľa, ich uznáva v najmenšom.

XXIV. OTÁZKA: Je duchaplnosť cnosťou vo vlastnom zmysle slova, keďže zaiste ten najľahší predmet je zábavou (v ktorej má väčšina ľudí záľubu ako trojročné deti)?

ODPOVEĎ: Veľmi mnohí osočovatel'ia (pre neznalosť) latinského jazyka, konštatujú, že sa brala na ľahkú váhu – ak vezmeme ako príklad túto cnosť, zisťujú, že jej kritikmi sú nemluvnatá: Keď umenie nemá okrem nevedomcov nijakých osočovateľov. A takto, keď nie sú schopní pre duševnú tuposť študujúceho dospieť k elegancii latinčiny, vo svojej nevedomosti pohrdajú jej eleganciou. Pohrávajú sa, ak sa nemýlim, so slovom ludus,⁵ pohrávajú sa, ak nie je lepšie povedať, že šalejú. Žartujú, ak nie som klamaný slovom žartu, žartujú, ak sa skôr nejašia. Pripúšťame, že nemluvnatá veru žartujú ohľadne cieľa dobre

⁵ ludus = zábava, hra i škola

XXV. Q[UAESTIO] Cum philosophus omnem virtutem propter beatitatem statuat: Utrum ludus et iocus beatitati subsidium praebeant?

RESP[ONDETUR]: Beatitudo duplici modo ventilari debet velut est acquisita et sic nullatenus suppetias eidem ferre tenetur ludus velut est acquirenda, quo respectu iusto iure intendet? Nam hoc mediante, hilaritate perfunditur animus et sic repellit curas et dolores ingenti robore stratos, quibus praesentibus beatitati studere nequit.

XXVI. Q[UAESTIO] Utrum urbanitas Viro subserviat, cum iocis plerique offendantur?

RESP[ONDETUR]: Vir virtuosus quatenus habitualiter virtute urbana ornatur offensam in conversando adiacere nequit. Si enim id quandoque fiat, non data sed accepto offensa illic metitur, quod plerumque fieri solet inter obnoxios morositati et scurrilitati. Si vero id affabili adscribatur, iam non est talis, sed procul a recto tramite deviauit. Interim tamen vir urbanus, non semper omnibus favere, sed etiam malos et inferiores obiurgare concessum habebit, in simili tamen negotio amici magis personam repraesentaturus, ut eodem lucrifaciat in conversatione.

XXVII. Q[UAESTIO] Num inviolata christianus homo conscientia, comoedias et tragedias oportuno tempore concedere posset?

RESP[ONDETUR]: Illas comoedias quae vel maxime inter rusticos per obscenas voces in scenam mittuntur in exilium mittimus. Has vero quae vel hominum virtuosorum eruditionis ingens encomium exercent vel certe Neronis atrox et stupendum facinus a nobis persuasione et exemplorum illustratione removent. Propter delectabilem urbanitatis appetitum quem saepissime accurati rerum contemplatores graphice ob oculos nobis ponunt, utique non tam amplectendas quam rapiendas flagitamus.

a zdatne, ale súdime, že mravne žartovať podľa zvyčajného rozumového predpisu nie je menej náročné, než byť uhladený v dôsledku krajnej ťažkosti. Nech len je časťou z latinského jazyka rozumovosť: hovori chlapec po latinsky, ibaže nepoužíva ozdoby, čo je pozorovateľným znakom jeho hlavatosti. Avšak latiník rozpráva o stálom ozdobovaní a skúmaní svojho umenia.

XXV. OTÁZKA: Keďže filozof pokladá každú cnosť za blízku blaženosti, poskytujú vtipy a žarty pomoc blaženosti?

ODPOVEĎ: Blaženosť sa má prevetrávať dvojakým spôsobom: buď už bola nadobudnutá, a tak v žiadnom prípade jej zábava nie je povinná poskytovať nijakú pomoc, alebo ju treba nadobudnúť, a vtedy v akom ohľade právom k nemu smeruje? Lebo prostredníctvom nej sa duch naplní veselosťou, a tak zaháňa starosti a obrovskou silou utišené bolesti, v prítomnosti ktorých sa nemôže snažiť o blaženosť.

XXVI. OTÁZKA: Slúži duchaplnosť mužovi, keď sa väčšina pohoršuje nad vtipmi?

ODPOVEĎ: Šlachetný muž, pokiaľ je svojím rozpoložením zdobený cnosťou duchaplnosti, nemôže urážku v styku s tým spájať. Avšak niekedy sa stáva i to; žne sa nie podľa podľa vyslovenej urážky, ale podľa prijatej; to sa stáva zväčša medzi tými, ktorí podliehajú mrzutosti a šašovstvu. Ak by sa to však pripísalo výrečnému človekovi, potom už nie je taký, ale ďaleko odbočil zo správnej cesty. Medzitým predsa duchaplný bude mať možnosť nie síce vždy byť všetkým naklonený, ale pokarhať aj zlých a nižšie postavených. Jednako v podobnej záležitosti priateľa bude reprezentovať viac osobu, aby tým viac získal v pobyte medzi ľuďmi.

XXVII. OTÁZKA: Môže si kresťan v dobrom vedomí dopriať komédie a tragédie vo vhodnom čase?

ODPOVEĎ: Tie komédie, ktoré sú hoci vo veľkej miere medzi ne-

XXVIII. Q[UAESTIO] An urbanitas sit virtus, cum nemo hominum ab obiecto eius denominationem trahat?

RESP[ONDETUR]: Cum studiosorum quispiam denominationem a ludo et ioco non trahit, gemina animadversio ibi fieri solet: una est in qua circumstantiam artis cernimus, secundum quam denominatione caremus. Altera est in qua circumstantiam moris apprehendimus, iuxta quam affabiles iocosi facetique vocamur. Prioris enim circumstantiae usus ludis et iocis per praecepta definitionesque competentes, illustrationem perspicuam porrigit. Posterioris demonstrat usum eorundem legitimum, unde omnis laus et commendatio propullulat, iuxta illud: Usus habet laudem crimen abusus habet.

XXIX. Q[UAESTIO] Utrum magis veniam mereatur alter utrum urbanitatis extremum?

RESP[ONDETUR]: Licet pari rationis iudicio, hic scurrilitatem cum rusticitate condemnemus, tamen cum scurrilitas corrigibilior sit rusticitate minusque incomodi adferat eam quandoque venia donabimus, eatenus tamen si spem correctionis olfaciamus.

XXX. Q[UAESTIO] In quem statum hominum haec virtus vel maxime cadat?

RESP[ONDETUR]: Non negamus hic sane, vel infimae conditionis statum hanc virtutem quandoque per serias conversationes? Cadere tamen cum sutoribus et figulis aut nunquam aut rarissime inhereat, in Nobiliorem statum eam relegamus. Ut sunt: Comites, magnifici, nobiles virique literati.

vzdelanými uvádzané na scénu kvôli oplzlým rečiam, posielame do vyhnanstva. Pravda, v každom prípade požadujeme, aby sa schvaľovali a uverejňovali tie, ktoré sa alebo zaoberajú nesmiernou chválořečou vzdelanosti obdivuhodných ľudí, alebo dozaista odstraňujú od nás presvedčovaním a uvádzaním príkladov ohavnú a zarážajúcu mrzkosť Nerona popri príjemnej chuti duchaplnosti, ktorú nám veľmi často dôkladní pozorovatelia vecí kladú rovno pred oči pomocou kresieb.

XXVIII. OTÁZKA: Je duchaplnosť cnosťou, keď nikto z ľudí si neprivlastňuje pomenovanie na základe jej predmetu?

ODPOVEĎ: Keď si nikto neprivlastňuje pomenovanie z vtipu a žartu, zvykne dôjsť k dvojakému videniu – v tom prvom vidíme situáciu, v ktorej sa prejavuje zručnosť, podľa ktorej nemáme pomenovanie. Druhá možnosť je tá, v ktorej sa chopíme prejavy vôle, podľa ktorého sme nazývaní prívetivými, vtipnými a zdvorilými. Totiž úžitok prvej situácie dáva žartmi a vtipmi skrze predpisy a vhodné definície jasné objasnenie, poukazuje na ich náležitý úžitok v nasledujúcej situácii. Odtiaľ sa vzráha každá chvála a odporúčanie, podobne ako úžitok má chválu, vina má zneužitie.

XXIX. OTÁZKA: Zasluguje si jeden viac vlúdnosti alebo najvyššiu mieru duchaplnosti?

ODPOVEĎ: Hoci tu odsudzujeme šašovstvo spolu s neohrabanosťou rovnakým úsudkom mysle, predsa keďže je šašovstvo vo väčšej miere možné nápravy než neohrabanosť a prináša menej nepríjemnosti, obdarujeme ho niekedy vlúdnosťou, jednako až vtedy, ak by sme zacítili nádej na nápravu.

XXX. OTÁZKA: V akom ľudskom postavení táto cnosť najväčšmi upadá?

ODPOVEĎ: Vieme celkom rozhodne, že postavenie spôsobuje upadanie tejto cnosti kedykoľvek počas vážnych debát, predsa keďže

sa u obuvníkov a hrnčiarov nenachádza nikdy alebo len veľmi zriedka, vyhostujeme ju do vznešenejšieho stavu, ako sú dvorania, veľkomožní, šľachtici a vzdelaní muži.

**PRO UBERIORI COLLOQUENDI MATERIA
ADIICIEMUS HAEC COROLLARIA**

- I. Fidem frangere turpe est plebeio, turpius patricio, turpissimum principi. Fides enim non servula semper habet exitum malum.
- II. Veracitas est casta virgo cuius anima est constantia, vultus candor, vestis simplicitas.
- III. Nullum simulatum diuturnum.
- IV. Hoc adagium: qui tacet consentire videtur nec est affirmandum, nec negandum, sed distinguendum.
- V. Tropus non est mendacium.
Fides et charitas saltando non excutiuntur. B[eatus] Luth[er] in Postil[la] Eccl[esia] maiore super Evang[elium] de nuptiis in Cana Galil[ea].
- VI. Assentatio in aula principis est causa tyrannidis.
- VII. Satius est incidere in corvos quam in adulatores. Ratio quia corvi mortuos: adulatores vivos devorant.
- VIII. Iuvenis cum sene non misceat iocos.
- IX. Iocorum norma est virtutum armatura.
- X. Pontifex Romanus est unus et verus in mundo alchymista, qui ex plumbo bullis suis appenso aurum purum ac verum in momento efficere potest.

**KVÔLI PODNETU PRE HLBŠIU DISKUSIU
PRIDÁVAME TIETO ZÁVERY:**

- I. Porušiť zmluvu je hanebné pre človeka neurodzeného, hanebnejšie pre urodzeného, najhanebnejšie pre vládára. Nezachovávanie dôvery má totiž vždy zlý koniec.
- II. Pravdovravnosť je bezúhonná panna, ktorej dušou je odhodlanosť, tvárou jasnosť, odevom jednoduchosť.
- III. Žiadna pretváрка nie je večná.
- IV. Takéto je porekadlo: Kto mlčí, zdá sa, že súhlasí, nie je treba dokazovať ani zapierať, ale rozlišovať.
- V. Tróp nie je klamstvom.
Viera a láska sa nevynucuje poskakovaním. Blahoslavený Luther vo Väčšej postille nad evanjeliom o svadbe v Káne galilejskej.
- VI. Zaliečanie v kráľovskom paláci je príčinou krutovlády.
- VII. Lepšie je dostať sa medzi havrany než medzi lichotníkov. Pretože havrany požírajú mŕtvych, lichotníci živých.
- VIII. Mladík nech si nevymieňa žarty so starcom.
- IX. Miera žartov je výzbrojou cností.
- X. Rímsky pápež je na svete jediný a pravý alchymista, ktorý môže v okamihu vytvoriť z naváženého olova pomocou svojich búl čisté a pravé zlato.

EPIGRAMMA

AD DOMINUM RESPONDENTEM

Ut generosus equus spernens calcaria currit;
Sic tangis nullo, Petre, monente scopum.
Perge ut coepisti, Patriae decus, utilis orbi
Fies, pro studiis praemia digna feres.
Haec testanda benevolentiae gratia propere adiiicibam.

Comes Georgius Illieshazi de Illieshaza, perpetuus a Trenchin

II.

Vinc mund vinc vir.
Ere vis um es virtute ente.
Scand Coel scand sequ.

Andreas Oczovinus

III.

Diceres esse nimis felix, cum candide Petre,
Ducis ab antiquis nobile nomen avis.
Ast magis es felix, clarus celebrisque canendus
Virtutum tractas, dum generose, rosas.

Ut modo coepisti, sic tanto munere pergas
Defendas roseas, tu generose, rosas.
Tum ceu post cineres vivit dulcissima Phoenix
Sic tua post mortem fama perennis erit.

F[rater] Iohannes Czernetius

EPIGRAMY

NA ODPOVEDAJÚCEHO PÁNA

Ako šľachtený kôň si nežiada ostrohu k cvalu,
tak aj ty kráčaš, Peter: bez toho, aby poznal si cieľ.
Rob, čo si začal: si okrasou vlasti, si prospešný svetu.
Prinesieš vďaka snahe premnoho hodnotných pôct.
Narýchlo som pripojil ako svedectvo priazne.

Gróf Juraj Ilešházy de Ilešhaza, stály občan z Trenčína.

II.

Ak chceš poraziť svet, musíš veľa mať morálnej sily.
Ak chceš do neba vstúpiť, maj pred sebou jednodaj cnosť.

Andrej Očovský

III.

Povedal by si, že si prešťastný, šľachetný Peter,
keď vábiš vznešené meno vtáka zo starých čias.
Väčšmi si šťastný, slávny a chválený, ak máš
ospievať uchvátené ruže cností.

Ako si začal, tak s rovnakým úsilím pracuj aj ďalej,
obraňuj, šľachetný muž, ružovej ružičky kvet.
Ako sa najdrahší Fénix zas z popola k životu vracia,
tak tvoju šľachetnú povest' na veky nezničí smrť.

Fráter Ján Černecký

EDIČNÁ POZNÁMKA

Slovenský preklad textu vedeckej dišputy o troch homiletických cnostiach sme publikovali v roku 2017 v *Antológii dejín etického myslenia na Slovensku I.*⁶ Na nasledujúcich riadkoch hodláme poskytnúť čitateľovi modernú bilingválnu latinsko-slovenskú edíciu Zolnayovho textu, ktorá rešpektuje všetky očakávania odbornej verejnosti.

V práci sme vychádzali z latinského vydania diela *Disputatio ethica de virtutibus homiliticis. Comitatus, veracitatis et urbanitatis. Quam divina adiuvante gratia in illustri Rosebergensi gymnasio sub praesidio d[omi]ni Iohannis Kuserae, eiusdem gymnasii directoris summi. Publice ventilanda exhibet Petrus Zolnay junior, ad diem 27. Augusti, horis ante et pomeridianis*, ktoré vyšlo v Levoči v roku 1642. Pri prepise latinského textu sme sa rozhodli rešpektovať tieto transkripčné pravidlá:

- v texte sme eliminovali majuskulu, pričom písanie veľkých písmen sme ponechali pri vlastných menách a ich odvodeninách a na začiatku viet;
- interpunkciu sme upravili podľa súčasných platných pravidiel členenia textu vychádzajúcich zo slovenskej gramatiky;
- dôsledne rozlišujeme hlásku u/v;
- všetky skratky v texte rozpisujeme okrem biblických skratiek

⁶ KARABOVÁ, Katarína: Peter Zolnay – *Etická rozprava o troch homiletických cnostiach, ktoré sa prejavujú v styku s ľuďmi*. Preložila Katarína Karabová. In: *Antológia dejín etického myslenia na Slovensku I.* Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2017, s. 16–37.

a skratiek odkazujúcich na literatúru (lib. – liber , cap. – caput atď.), pričom hranaté zátvorky používame výhradne pri rozpisovaní skratiek, z toho dôvodu sme hranaté zátvorky v origináli nahradili okrúhlymi zátvorkami;

- prepis dvojhlasok ae, oe (v texte v podobe spojeného æ, œ) sme prispôbili klasickej podobe;
- pri prepise sme rešpektovali kurzívu v pôvodnom texte;
- zachovali sme Zolnayove členenie dišputy, pre lepšiu orientáciu sme dlhšie časti delili na odseky.

B I B L I O G R A F I A

- ARISTOTELES: Etika Nikomachova. Preložil Július Špaňár. Bratislava, 1979.
- CONTE, Gian Biagio: Dějiny římské literatury. Praha, 2003.
- COPELAND, Rita – SLUITER, Ineke (eds.): Medieval Grammar and Rhetoric. Language Arts and Literary Theory, ad 300–1475. Oxford, 2009.
- CURTIUS, Ernst, Robert: Evropská literatura a latinský středověk. Praha, 1998.
- ČERVENKA, Jaromír: Aristoteles a myslitelia reformácie v 16. a 17. storočí. In: Filozofický sborník, IX, č. 1–4, 1948, s. 143–241.
- DE LIBERA, Alain: Stredoveká filozofia. Bratislava, 1994.
- GLUCHMAN, Vasil: Slovenské pietistické myslenie 17.–18. storočie. In: Historia ecclesiastica: časopis pre dejiny cirkví a náboženstiev v Strednej Európe, 3, 2012, č. 2, s. 68–78.
- GLUCHMAN, Vasil a kol.: Dejiny etického myslenia na Slovensku do začiatku 19. storočia. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove, 2017.
- GOTTLIEB, Paula: Aristotle Nicomachean Ethics. In: SHAND, John (ed.): Central Works of Philosophy. Vol. 1. Chesham, 2005, s. 46–68.
- ISIDOR ZO SEVILLY: Etymologiae I–III. Preklad a poznámky Daniel Korte. Praha, 2000.
- KARABOVÁ, Katarína: Peter Zolnay – Etická rozprava o troch homiletických cnostiach, ktoré sa prejavujú v styku s ľuďmi. Preložila Katarína Karabová. In: Antológia dejín etického myslenia na Slovensku I. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2017, s. 16–37.
- KARABOVÁ, Katarína: Comitas, veracitas urbanitasque – tri piliere ľudskej komunikácie a ich modifikácia v novolatinskom písomníctve.

tve. In: *Historica Olomucensia*, roč. 34, Supplementum I. (2014), s. 177–186.

KRAUS, Jiří: *Rétorika v evropské kultuře*. Praha, 1998.

PRAŽÁK, Albert: *Dějiny slovenské literatury*. I. Od nejstarších časů do nové doby. Praha, 1950.

RAMAGE, S. Edwin: *Early Roman Urbanity*. *The American Journal of Philology*, 81, 1960, č. 1, s. 67.

TIMAEUS, Christophorus Friderichus: *Tres amabiles in una sede Charites hoc est tres virtutes homileticae humanitas, veracitas, urbanitas*. Helmstadt, pravdepodobne po roku 1650. In: http://reader.digitale-sammlungen.de/en/fs2/object/display/bsb10050274_00002.html [cit. 18. 2. 2013]

ZOLNAY, Peter: *Disputatio ethica de virtutibus homiliticis*. Comitatus, veracitate et urbanitate. Quam divina adiuvante gratia in illustri Rosebergensi gymnasio sub praesidio Dn. Iohannis Kuserae, eiusdem gymnasii directoris supremi. Publice ventilandam exhibet Petrus Zolnay junior, ad diem 27. Augusti, horis ante et pomeridianis. Leutschoviae, e typographeo Laurentii Breweri. Anno Domini M.DC.XLII. Leutschoviae, 1642.

